

UNIVERZITA KARLOVA

Filozofická Fakulta

Ústav Translatologie

Diplomová práce

Evženie Gumanská

Problematika překladu nové společenskopolitické terminologie v knize

Přestavba a nové myšlení pro naši zemi a pro celý svět

M. S. Gorbačova

Issues of Translation of the New Sociopolitical Terminology in Mikhail S.
Gorbachev's book *Perestroika: New Thinking for Our Country and the World*

Vedoucí práce: PhDr. Danuše Oganjesjanová, CSc.

Konzultant: PhDr. Emil Voráček, DrSc.

Praha 2016

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla zejména poděkovat své vedoucí diplomové práce PhDr. Danuši Oganjesjanové, CSc. a také PhDr. Emilu Voráčkovi, DrSc. za jejich podporu a mnoho cenných rad při zpracování diplomové práce.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu.

V Praze dne

Evženie Gumanská

Abstrakt

Tato práce se zabývá konfrontační lingvistickou analýzou nové terminologie období přestavby Sovětského svazu. Jedná se o práci dokládající historické ukotvení společenskopolitické terminologie námi určeném období. Analýza se zaměřuje především na termíny *непестройка* – *přestavba*, *ускорение* – *urychlení*, *гласность* – *veřejná informovanost* a další. Konfrontuje se užívání termínů v originále práce M. S. Gorbačova *Přestavba a nové myšlení pro naši zemi a pro celý svět* s překladovými ekvivalenty. Uvedené termíny jsou zařazeny do systému společenskopolitických termínů a jsou definovány na základě zavedených klasifikací.

Abstract (in English)

The aim of the present thesis is to introduce a comparative linguistic analysis of the new terminology of the restructuring era in the Soviet Union. It substantiates the historical foundations of socio-political terminology in a certain period. Above all, the analysis focuses on the terms *непестройка* – *perestroika*, *ускорение* – *uskoreniye*, *гласность* – *glasnost* (openness of information) etc. It compares and contrasts the terms used in the original of *Perestroika: New Thinking for Our Country and the World* by M. S. Gorbachev with their translation equivalents and with the use of this terminology in the respective target language. The above terms are categorized within the system of socio-political terminology and defined on the basis of established classifications.

Klíčová slova

Svaz sovětských socialistických republik, Československá socialistická republika, Michail Gorbačov, Přestavba a nové myšlení pro naši zemi a pro celý svět, terminologie, termín, společenskopolitická terminologie, *přestavba, veřejná informovanost, urychlení, demokratizace, demokratismus, intensifikace, nové politické myšlení, reforma*

Keywords (in English)

The Union of Soviet Socialist Republics, Czechoslovak Socialist Republic, Mikhail Gorbachev, New Thinking for Our Country and the World, Terminology, Term, Socio-political Terminology, *Perestroika, Glasnost, Uskoreniye, Democratisation, Demokratism, Intensification, New Political Thinking, Reform*

OBSAH

Úvod.....	7
1. Historické zakotvení práce: Perestrojka.....	9
1.1 Historický kontext: SSSR.....	9
1.2 Gorbačovovy reformy.....	14
1.3 Hodnocení reálné přestavby do roku 1989	15
1.4 Historický kontext ČSSR.....	16
2. Terminologie	20
2.1 Terminologie v pracích českých lingvistů	21
2.2 Terminologie v pracích ruských lingvistů	24
2.3 Tvoření termínů v ruštině	29
2.3.1. Společenskopolitická terminologie v pracích M. S. Gorbačova z hlediska způsobu jejího tvoření	32
3. Překlad společenskopolitických termínů	36
3.1 Základní společenskopolitické termíny období přestavby	39
3.1.1 Перестройка – přestavba; perestrojka.....	40
3.1.2 Ускорение – urychlení; urychlování.....	45
3.1.3 Гласность - veřejná informovanost; glasnosť.....	50
3.1.4 Демократизация — demokratizace; демократизм — demokratismus	53
3.1.5 Интенсификация — intenzifikace; posilování	56
3.1.6 Новое политическое мышление — nové politické myšlení; новое мышление — nové myšlení	56
3.1.7 Реформа — reforma; реформизм — reformismus.....	57
3.1.9 Další termíny	60
Závěr	63
Seznam použité literatury.....	66
Příloha 1	73

Úvod

Ve druhé polovině osmdesátých let se velmi rychle a nečekaně změnil celý svět. Na konci tohoto období se změnilo státní zřízení ve východoevropských satelitech Sovětského svazu a následně zmizel z mapy světa i sám Sovětský svaz. Co však vlastně vedlo k tak rozdílným výsledkům v rámci kdysi tak jednotné skupiny států? Takovou otázku si pokládali mnozí, a odpovědi se různí. V současnosti se touto otázkou do hloubky nejvíce zabýval Archie Brown. Tento anglický politolog a historik se zabýval Sovětským svazem a komunismem již v době jeho existence, a tudíž byl jedním z nejpovolanějších ke studiu dokumentů zpřístupněných po rozpadu SSSR. Pro zpracování historické části práce jsme v mnohém čerpali z jeho publikací. Více do hloubky se tomuto období věnovali i další zahraniční spisovatelé, například M. Reiman, M. Malia, nebo B. Crozier.

V Rusku se tímto historickým obdobím zabývali historici především v přehledových publikacích, které také uvádíme v seznamu literatury. K životu Gorbačova a období perestrojky se vztahuje velké množství literatury, jejíž velká část obsahuje spíše subjektivní pohledy autorů a jejich prožitky než objektivní hodnocení tehdejší celkové situace.

Přestavba se v české realitě jako téma téměř neprojevovala, a možná i proto se teprve v posledních letech začali historici, politologové a další vědečtí pracovníci i spisovatelé tomuto období věnovat. Zatím není toto téma českými autory komplexně zpracováno. Z historiků se přestavbou zabýval například Z. Mlynář, jehož dvě základní publikace jsou v této práci také zohledněny.

V úvodní historické části se bude jednat především o komparaci dostupných pramenů historické literatury se zřetelem na analýzu výchozí a cílové komunikativní situace.

Teoretická část, která zkoumá společenskopolitickou terminologii, navazuje na diplomovou práci I. Neuschlové: *Společensko-politická terminologie v projevech M.S.Gorbačova a její překlad do češtiny*, kterou obhájila na Ústavu translatologie v roce 1996. Neuschlová se věnuje společenskopolitickým výrazům, které se objevily v ruském jazyce ve dvou projevech Gorbačova a jejich překladatelským ekvivalentům. Naše práce bude čerpat především z knihy *Přestavba a nové myšlení pro naši zemi a pro celý svět*, která byla vydána poprvé v roce 1987. Překlad této publikace byl vypracován skupinou překladatelů v čele s Miroslavem Brožem, který se často věnoval překladu ruských politických textů. Terminologický základ se bude opírat také o terminologii Slovníku přestavby zpracovaného kolektivem autorů (V. V. Maksimova, S. S. Volkov, Ju. L. Jermolajeva a další). Základem práce bude nově užívaná terminologie období přestavby a následná analýza překladu této

terminologie. Půjde o teoreticko-empirickou práci, příspěvek ke kritice překladu a k dějinám překladu.

Empirickým materiálem práce bude v první řadě originál a překlad Gorbačovovy knihy *Přestavba a nové myšlení pro naši zemi a pro celý svět*. Vzhledem k většímu počtu překladatelů této publikace bude zajímavé zjistit, zda se liší užívání terminologie v různých částech knihy a do jaké míry překladatelé spolupracovali. V analytické fázi tedy bude srovnán překlad terminologie, a to především dle kvalitativního kritéria. V závěrečné části práce bude hodnocena adekvátnost zkoumaných překladů ve vztahu k jejich předlohám a budou porovnány překladatelské metody překladu terminologie.

Teoretická část se bude v oblasti terminologické opírat o práce V. P. Danilenkové, V. M. Lejčika, S. I. Aletorcevé, J. Horeckého, Z. Kufnerové, M. Hanákové, B. Poštolkové a dalších. Překladatelská analýza překladu této terminologie bude provedena především na základě práce V. N. Komissarova.

1. Historické zakotvení práce: Perestrojka

Ve druhé polovině osmdesátých let dvacátého století se změnila mapa dvou kontinentů i státní zřízení a život mnoha národů společenství socialistických států a v devadesátých letech následoval rozpad samotného Sovětského svazu. Jaké byly tendence, které k tomu vedly? Lišily se u hlavního protagonisty rozpadu – SSSR a u jednoho z jeho satelitů – ČSSR? První část práce se bude věnovat období 80. let v Sovětském svazu a v Československé socialistické republice s důrazem na reformy Michaila Gorbačova.

Gorbačov se narodil 2. března 1931 ve vesnici Privolnoje v Stavropolské oblasti, studoval na moskevské Lomonosově universitě práva. Po ukončení studií začal pracovat jako tajemník vedení mládežnické leninské organizace Stavropolské oblasti. Roku 1966 byl zvolen prvním tajemníkem a členem městského výboru KSSS, v roce 1978 byl na plenárním zasedání ÚV KSSS zvolen tajemníkem ÚV KSSS. Do dvou let se pak stal členem politbyra a roku 1985 byl zvolen generálním tajemníkem ÚV KSSS. Již v průběhu dvou let po svém zvolení začal uskutečňovat novou politiku, kterou nazval *perestrojkou* neboli *přestavbou*.

Termín *nepecmpoŷka* (*přestavba*) označoval změny a reformy, probíhající v Sovětském svazu a jeho satelitech v letech 1985–1991. Tento termín nebyl vnímán tak negativně jako „reforma“. Dle Browna [BROWN, 2011, s. 591] Gorbačov během prvních tří let u moci mohl provést reformu sovětského režimu, aniž by byla nutná změna systému. Měl se uvolnit politický systém, ve velké míře decentralizovat ekonomické rozhodování se zachováním silných prvků centrálního plánování a státního vlastnictví.

Slovo reforma bylo rehabilitováno již v roce 1986, ale sama o sobě reforma začala dostávat pevnější tvary až v roce 1987, a to mnohem zřetelněji v politické než v hospodářské sféře. Perestrojka dostala další, naprosto odlišný význam v roce 1988, kdy podle Browna přestává být Gorbačov reformátorem působícím v rámci systému a stává se člověkem, měnícím celý systém. [BROWN, 2011, s. 612]

1.1 Historický kontext: SSSR

Na počátku osmdesátých let fungoval sovětský systém na základě neměnných systémových vazeb, a to úplného splnutí politické a ekonomické moci, podstatná závislost sociálního postavení občanů na politické moci, koncentrace moci v rukou center absolutní moci na půdě komunistické strany, velmi nedostatečné zpětné vazby mezi politickou mocí a

společností v institucionalizovaném politickém systému, mimořádně silného mechanismu politicko-policejního dohledu, informační izolace a mocenské kontroly nad společenským vědomím. [MLYNÁŘ, 1991, s. 107] Vládl zde tehdy Leonid Iljič Brežněv. Dne 10. listopadu 1982 zemřel. Sovětský svaz v této době stále patřil mezi světové supervelmoci, doba jeho největší slávy však již byla minulostí. Ekonomika stagnovala, utopické vize o vybudování materiálně technické základny komunismu do roku 1980 se ukázaly jako neuskutečnitelné.

Na počátku 80. let 20. století byl Sovětský svaz oslaben i na mezinárodní politické scéně. 70. léta se nesla ve znamení tzv. politiky détente (uvolňování mezinárodního napětí), která znamenala zlepšení vztahů se západní Evropou i USA. Ve druhé polovině 70. let již politika détente oslabovala. Období uvolněných vztahů se západním světem definitivně ukončila dlouhotrvající sovětská invaze do Afghánistánu v prosinci 1979 na podporu místního komunistického režimu, jež s sebou nesla i velké ekonomické břímě.

Jurij Vladimirovič Andropov, který nastoupil do funkce generálního tajemníka strany po Brežněvově úmrtí, se klonil k reformám, ale prováděl je přesně podle dosavadních zvyklostí režimu. Chtěl eliminovat alkoholismus a černý trh, vystupňoval boj proti korupci, snažil se posílit všeobecnou, obzvláště pracovní disciplínu. V oblasti průmyslové a zemědělské politiky chtěl přesunout více rozhodovacích pravomocí na podniky a kolchozy. Výsledky těchto opatření se mohly projevit až v delším časovém horizontu. Okamžité výrazné zvýšení produktivity se tedy nedostavilo a toto období bylo chápáno jako zpřísnění vládního teroru vůči lidem.

Andropov měl v plánu určit svým nástupcem Gorbačova, avšak stará garnitura vybrala po jeho smrti v roce 1984 generálním tajemníkem KSSS Konstantina Ustinoviče Černěnka, který byl již v té době nemocen. Za charakteristický znak tohoto období se dá považovat pokus o plnou politickou rehabilitaci Stalina. Země v této době stagnovala již politicky i hospodářsky a v satelitech i v samotném Sovětském svazu se čím dál hlasitěji ozývali disidenti.

Již den po smrti Černěnka byl zvolen generálním tajemníkem Gorbačov, který si uvědomoval závažnost situace, v níž se Sovětský svaz nacházel. Zpočátku se profilel jako umírněný hospodářský reformátor, brzy se projevila nutnost hlubších reforem. Jeho nově nastolená politika „přestavby a glasnosti“ měla vyřešit nejzávažnější problémy SSSR jako hospodářskou stagnaci či postavení na mezinárodní scéně.

Sílicí „glasnost“ podporovala vznik nejrůznějších spolků a hnutí, které prohlubovaly počínající proces demokratizace. Sílicí vliv měly sdělovací prostředky, kulturní organizace a inteligence, čemuž napomohlo i omezení cenzury. Díky kulturnímu uvolnění se začala vydávat díla spisovatelů a filosofů, která byla dříve zakázána. Přehodnocovaly se dějiny, procesy z doby stalinismu byly prohlášeny za zinscenované a opoziční postavy vyjma Trockého se dočkaly rehabilitace. V této době panovala všude víra v možnost změny k lepšímu, ochota podpořit změny, které by mohly vést k obnově růstu ekonomiky. Důvěryhodnost a otevřenost režimu narušil výbuch jaderné elektrárny v Černobylu v dubnu 1986, jehož následky se snažily úřady zastřít.

Vnitropolitická situace byla značně komplikovaná. Strana stále z velké části sestávala z konzervativních komunistů a reformy širokou podporu mezi nomenklaturou (vedoucími stranickými funkcionáři) neměly. Aby mohl Gorbačov udržet jednotu, musel lavírovat mezi konzervativním a reformním proudem ve straně. Často hledal kompromisy, což vedlo k zastávání nejednoznačných postojů a odkládání nutných rozhodnutí. V roce 1987 se situace posunula ve prospěch konzervativců. Následně začal Gorbačov postupně inklinovat k radikálnějších změnám, aby urychlil obnovu systému.

Prvním signálem změny směru politiky byl referát, který Gorbačov přednesl na zasedání ÚV KSSS v lednu 1987. V něm rozšířil dosavadní pojetí reformy jako „revoluce shora“ o požadavek demokratizace společnosti. Přijal tezi Jakovleva, že dosavadní volební systém je zátěží, která znemožňuje straně i společnosti vybřednout z apatie. Jeho úmyslem rozhodně nebylo mobilizovat veřejnost proti vedoucí úloze KSSS. Tato iniciativa však vyvolala konflikty a nervozitu ve vedení a prohloubila neklid v satelitních zemích.

Spory ve straně se stávaly čím dál zřetelnějšími, polarizace se rozcházela ve třech hlavních směrech. Jména Gorbačov, Ligačov a Jelcin se stávala synonymy pro dělení na střed, konzervativce a radikály. Na zasedání ÚV KSSS v říjnu 1987 se Boris Jelcin, hlava moskevské KSSS a kandidát politbyra, názorově ostře střetl s Ligačovem, který se začal obávat o osud „pochtivých stranických kádřů“ a vyzýval k obratu politického kurzu zpět ve směru andropovovských reforem. Jelcin volal po důslednější demokratizaci, tvrdil, že „za poslední dva roky se nic neudělalo, k hospodářskému zlepšení nedošlo“ [BROWN, 2011, s. 599]. Prohlásil, že lidé ztrácejí k novému vedení důvěru, a nabídl svoji rezignaci. Jelcin přišel o své místo v politbyru a byl zbaven i Moskevského vedení.

Sociálně-ekonomická situace, která byla hlavním důvodem reforem, se stále zhoršovala a působila jako nejsilnější destabilizující faktor. Snaha Gorbačova o co nejrychlejší modernizaci sovětského průmyslu tak, aby byl schopen konkurovat nejvyspělejším státům, se začala měnit ve snahu zachránit stát před zhroucením.

V roce 1988 se pustil Gorbačov do záměrné demokratizace země a jejích státních institucí. Kromě inovací při volbách funkcionářů chtěl zbavit komunistickou stranu přímého řízení všech běžných záležitostí a pojmout ji jako strategickou instituci určující dlouhodobou orientaci země. Snažil se posílit roli Nejvyššího sovětu, část kompetencí převzal i nově zřízený Sjezd lidových poslanců, tedy parlament s 2250 členy, který se měl scházet dvakrát až třikrát ročně a jeho úkolem bylo volit předsedu prezidia (prezidenta) a dvoukomorový Nejvyšší sovět s 542 členy, který měl zasedat celý rok. Politická soutěž však byla pro stranu a vládnoucí nomenklaturu velkou neznámou a důvodem ke strachu.

Dalším velkým problémem, který znesnadňoval situaci v zemi, byla národnostní otázka. Většina okrajových celků soustátí se díky demokratizaci začala vzpírat diktátu Moskvy. Objevovaly se separatistické tendence, například v Gruzii, vyostřoval se konflikt mezi Ázerbájdžánem a Arménií. Emancipační hnutí se nevyhnula ani Pobaltí. Všechny tři pobaltské republiky vyhlásily již v roce 1989 svou ekonomickou autonomii.

Situace v Pobaltí rozvířila také dění v Bělorusku, Moldavsku a na Ukrajině. Bělorusko se ohrazovalo již v souvislosti s Černobylem, v Moldavsku vzniklo v červnu roku 1988 Demokratické hnutí na podporu perestrojky. Na Ukrajině byl v létě vydán programový manifest Deklarace principů, požadující obnovu ukrajinské státnosti a reorganizaci SSSR na konfederaci. V Uzbekistánu vzniklo v květnu 1989 hnutí Jednota (Birlik), v červnu pak byla ustavena gruzínská Národní fronta.

Postupně začal růst etnický nacionalismus v ruské části svazu. Spolu se sílící glasností vystřídal původně jazykové či kulturní požadavky volání po autonomii, což posilovala kritická hospodářská situace na přelomu 80. a 90. let.

Ekonomická stagnace byla způsobena především nedostatečným využitím faktorů intenzivního hospodářského rozvoje – růst produktivity práce, technické inovace, iniciativa a samostatné úsilí o ekonomickou efektivitu ve všech člancích hospodářského mechanismu; ale také problémy, přetrvávajícími již od počátku dvacátého století – zaostávání zemědělské výroby za průmyslovou, zaostávání spotřebního průmyslu za rozvojem těžkého průmyslu,

velká nerovnoměrnost ve vývoji politicky preferovaných a nepreferovaných odvětví atd. To vše způsobovalo nedostatek určitých druhů zboží, bujení černého trhu, stejně jako upřednostňování kvantity před kvalitou (větší spotřeba materiálu a energie), vytváření velkých zásob materiálu, polotovarů, rezerv pracovních sil, potlačování inovací, které by znamenaly zvýšení plánovacích ukazatelů do budoucna, udržování standardní a nižší kvality výrobků, nezájem o potřeby trhu a soustředěný zájem o splnění předepsaných ukazatelů bez ohledu na jejich ekonomickou užitečnost atd. Skrytá nezaměstnanost, tedy stav, kdy jsou lidé placeni za činnosti z ekonomického hlediska neefektivní, ale ze sociálně politických důvodů nejsou propuštěni ze zaměstnání, byla velmi rozšířená.

Ekonomická krize, nebo stagnace, existující od konce sedmdesátých let byla v době nástupu Gorbačova do funkce generálního tajemníka velmi citelná, proto jeho návrhy na reformy perestrojky a glasnosti dávaly tušit možnost rozvoje ve směru tržní ekonomiky a hospodářské dynamiky a nutnosti upuštění od některých zásad dosavadního hospodářského trendu.

Sovětský systém se snažil udržet si více vlivu ve světě, než odpovídalo jeho ekonomickým a politickým možnostem. Gorbačov považoval za nutné podřídit mezinárodní politiku potřebám vnitropolitické a ekonomické reformy. Sovětský svaz ukončil své vojenské mise v Afghánistánu, Etiopii, Nikaragui a Angole. Gorbačov přesvědčil spojence z Vietnamu, aby se stáhli z Kambodže.

V zahraniční politice vzniká plán na likvidaci veškeré atomové výzbroje do roku 2000. V letech 1985 a 1986 se Gorbačov setkává s Reaganem, což značně uvolňuje napětí. Na summitu ve Washingtonu 17. prosince 1987 předešlá jednání vyústila v podepsání dohody o stažení a likvidaci sovětských a amerických raket středního doletu z Evropy. Dobré vztahy pokračovaly i za vlády prezidenta George Bushe. Smluvně urovnány byly spory s Evropským společenstvím. Na zasedání OSN v prosinci 1988 oznámil Gorbačov rozhodnutí o stažení 50 000 vojáků z Maďarska, ČSSR a NDR. Zlepšily se vztahy s Čínou.

Ve vztahu k sovětským satelitům pak nastal velmi vážný obrat, který mnozí přirovnávají k situaci Pražského jara. Gorbačov rozhodl, že je pro Sovětský svaz výhodnější nechat satelitům právo na vlastní pojetí socialismu. Sympatizoval s reformátory v Polsku a Maďarsku, jejichž změny odpovídaly představám perestrojky. Naopak Československo, NDR, Rumunsko a Bulharsko sloužily jako opora pro konzervativce.

1. 2 Gorbačovovy reformy

Po nástupu do funkce generálního tajemníka ÚV KSSS začal Gorbačov řešit otázku reform. V letech 1985–1986 začal nejdříve s postupným odstraňováním představitelů staré, brežněvovské garnitury z rozhodujících funkcí. Uvědomoval si neschopnost dosavadního systému zajistit i nadále ekonomický růst, který by se opíral o intenzivní faktory i nemožnost pokračovat v dosavadní zahraniční politice závodů ve zbrojení a zostřování napětí, izolace SSSR od většiny zemí světa.

V roce 1987 píše Gorbačov knihu *Přestavba a nové myšlení pro naši zemi a pro celý svět* ve které specifikuje, jak by měly reformy v Sovětském svazu vypadat, proč jsou zapotřebí, jaký další politický kurs bude Sovětský svaz nabírat (pozn.: podrobněji o tomto tématu dále).

Gorbačovovu politiku přestavby roku 1988 lze charakterizovat asi takto: příčinou krize je zastaralost ekonomického i politického systému, které byly koncipovány ve třicátých a čtyřicátých letech a neodpovídají dnešním podmínkám. Východiskem jsou zásadní změny vnitřní i zahraniční politiky. Cílem ekonomické reformy je optimální spojení plánu a trhu – regulované tržní hospodářství, a tomu odpovídají také hlavní zákonodárné úpravy v hospodářské sféře: uvolnění centralizovaného zřízení, zákony o samostatných podnicích, o zahraničním obchodu atd. Objevila se myšlenka o nutné změně výrobních vztahů a vlastnických forem, především se jedná o nestátní formy kolektivního vlastnictví. Pouze v zemědělství se podporoval nájem půdy k soukromému hospodaření. V politice se snažili zvážit možnost posunu role občanů ve dvou směrech v rámci politiky glasnosti – tedy posílení svobody projevu, a role voleb při obsazování funkcí (možnost volit mezi dvěma či více kandidáty). Sami funkcionáři monopolně vládnoucí strany byli od jistého stupně, fakticky od okresních tajemníků výše, postaveni pod určitou kontrolu veřejnosti: museli kandidovat ve volbách do příslušných Sovětů, a pokud nebyli zvoleni, měli opustit i svou stranickou funkci. Jakkoli to zpočátku nevypadalo příliš nebezpečně, znamenalo to počátek cesty, na jejímž konci je zhroucení celého postavení nomenklatury, tj. zrušení existenční závislosti všech nositelů politických, správních a jiných funkcí na stranickém aparátu a naopak podřízení tohoto aparátu mimostranickým vlivům společnosti.

Velmi významný vnitropolitický a ideový vliv má také koncepce „nového politického myšlení“ ve sféře zahraniční politiky. Jednalo se o tři základní teze:

1. mír je nutný, protože v atomovém věku přestává být válka možnou metodou řešení konfliktů ve světě, a rovnováha strachu nemůže být nadále zárukou míru. Bezpečnost proto musí být zajištěna jinými, mírovými prostředky – kooperací, smlouvami, respektováním zásad mezinárodního práva.
2. koexistence socialismu a kapitalismu by neměla být chápána jako jistá forma třídního boje. V mezinárodní politice musí mít přednost všelidské hodnoty před třídními a jinými rozpory.
3. globální problémy lidstva je možné řešit jen spoluprací, nikoli konfliktem různých systémů. Jinak řečeno zmizel obraz nepřítele v podobě tábora „imperialismu“. Zmizela nutnost vše podřizovat zájmům porážky tohoto nepřítele. Zmizel obraz světa, v němž sovětský systém je stále ohrožován zbytkem světa a musí se bránit atd. To vše spolu s faktem uznání hluboké krize vlastního systému a se stále zjevnější převahou „západního“ způsobu života v ekonomickém, technologickém a obecně civilizačním smyslu muselo nutně podstatně ovlivnit společenskou atmosféru v SSSR a chápání možností a smyslu přestavby.

1. 3 Hodnocení reálné přestavby do roku 1989

V prvním, „růžovém“ období reforem se gorbačovské vedení ještě těšilo značným sympatiím veřejnosti. Paradoxně se však tato popularita stala překážkou dalšímu uvážlivému a racionálnímu rozhodování. Zhruba od roku 1988, s tím, jak se dostávali politici a jejich rétorika do stále otevřenějšího konfliktu s probouzející se společností, jim tento „tlak zdola“ svazoval ruce natolik, že jakákoli nepopulární opatření byla víceméně vyloučena. V řadách stranických aktivistů se šířila zloba smíšená s panikou, vyvolávanou jak zhoršující se sociálně ekonomickou situací, tak rozvojem glasnosti. Základem sovětského modelu byl ideologický monopol, jehož hlavní součástí, tvrdá kontrola sdělovacích prostředků, se nyní hroutila. V kontrastu s Gorbačovými naivními představami o glasnosti jako efektivnějším ideologickým nástroji vyvolala glasnost řetězovou reakci, která ochromovala KSSS i její „převodové páky“ – KGB, armádu, policii atd. Skalní komunisté se proto zcela logicky pokusili o protiútok pod heslem obrany „posvátných socialistických principů“, který měl vyvolat pohyb opačným směrem – od glasnosti k monopolu.

Největší úspěchy zaznamenala politika přestavby nesporně v oblasti zahraniční politiky, kde se jí podařilo dosáhnout alespoň z velké části cílů, které si sama vytyčila. Byl

zastaven proces zotřívání konfrontace, zřetelný v první polovině 80. let a vůči nové sovětské politice začala ve světě narůstat značná důvěra. Šance na spolupráci se Západem velmi zvýšilo stažení sovětských vojsk z Afghánistánu. Zahraniční úspěchy pak dovolovaly Gorbačovovi riskantněji a razantněji experimentovat v samotném Sovětském svazu.

V hospodářském ohledu se nedostavily žádné změny v životě lidí k lepšímu, naopak řada problémů a krizových jevů se vyhrtila. Důvodem bylo to, že starý, direktivní způsob řízení přestával fungovat (často také v důsledku sabotáže stoupců starých pořádků, v důsledku korupce, atd.) a žádný nový, z tržního mechanismu vyrůstající systém řízení, nevznikal. Masová nespokojenost lidí, kteří očekávali zlepšení své životní úrovně, narůstala. Zklamané naděje plodily nedůvěru a apatii. V politické oblasti přinesla demokratizace a především glasnost nesporně úspěchy, které však dokázaly ocenit jen některé sociální vrstvy – inteligence, lidé ve městech, mládež. Větší politická svoboda a svoboda slova především zviditelňovala to, co bylo do té doby maskováno.

Přesto do roku 1989 převládala i vnitropoliticky v SSSR atmosféra očekávání změn k lepšímu spojených s politikou přestavby. O tom, jaké přestavby a kam by měla směřovat, se však množily spory, které završily v nejvyšší míře rozpory národnostní a rozpory mezi komunistickou stranou a ideologií a ostatní společností, které se dále vyhrtily a vedly k rozpadu Sovětského svazu.

Zdeněk Mlynář vidí hlavní příčinu rozpadu „v tom, že historické podmínky pro kvalitativní systémové změny cestou reform, které existovaly do konce 60. let, pominuly a v létech 80. už neexistovaly.“ [MLYNÁŘ, 1991, s. 131]

1.4 Historický kontext ČSSR

ČSSR byla po celou dobu své existence, až na období Pražského jara v roce 1968, státem patřícím do sféry vlivu SSSR. Politická návaznost na sovětskou vládu byla zřejmá po celá sedmdesátá léta. Politický kurs Gustava Husáka kopíroval sovětský ve vnitřní i zahraniční politice. Právě Husák nastolil centristický kurs absolutní normalizace, postihující všechny klíčové stranické a státní struktury, ovšem vyhýbající se totální represi a velkým procesům, které by mohly donutit společnost aktivizovat se a zaujmout obrannou pozici. [FIALA, 1999, s. 65] V zahraniční politice se to projevovalo především podporou zemí třetího světa a snahou o alespoň v rámci možností mírové soužití s kapitalistickým světem.

V roce 1975 ČSSR podepsala v Helsinkách Závěrečný dokument KBSE, ve kterém se zavazovala respektovat základní občanská a lidská práva. Na tento dokument se posléze odvolával český disent. Největší akcí disentu v sedmdesátých letech bylo nepochybně sepsání Charty 77, která vyvolala odezvu KSČ a protiakci v Rudém právu, kde vyšel článek *Ztroskotanci a Samozvanci*, a následně na konci ledna vydání Anticharty.

Již v roce 1981 na XVI. sjezdu KSČ vyvstaly otázky ohledně neplnění plánu, stanoveného pro růst ekonomiky státu. Ve stejném roce se značně ochladily vztahy k Polsku – akce Solidarity předstíraly možnost „nákazy“ občanů Československa revolučními myšlenkami.

První polovina osmdesátých let v ČSSR nedávala tušit žádnou možnost změny systému. Ekonomika stagnovala stejně jako v Sovětském svazu, ale politické změny nebyly na programu. Směrování politiky Gormačova na reformy, které by snížily zaostávání za kapitalistickým světem, bylo politiky ČSSR přijato s velkou nedůvěrou. Věděli, že přijetí tohoto směru v Československu by povzbudilo opozici (disidenty, demokratičtější smýšlející členy strany). Na XVII. sjezdu KSČ proto bylo přijato rozhodnutí o neměnnosti dosavadní politiky. Nutnost reformy byla zmíněna jen okrajově. Ve stejném roce zasáhla všechny státy východní Evropy zpráva o výbuchu jaderného reaktoru v Černobylu. V tomto bodě se, jakkoli to není překvapivé, rozchází „socialističtí“ a „posttotalitní“ autoři v tom, jak byla situace řešena.¹

V roce 1987 navštívil ČSSR Gorbačov. Mnozí očekávali z jeho strany prohlášení ohledně Pražského jara, tedy omluvu nebo odsouzení této akce. Gorbačov však žádná prohlášení nepovažoval za nutná. Již v této době se držel politiky nezasahování do řešení místních otázek. Ve stejném roce byly zveřejněny Zásady přebudování hospodářských mechanismů ČSSR, které měly být východiskem pro nastolení politiky perestrojky (přestavby) a glasnosti. Vedení KSČ (Biřák, Indra, Husák, Fojtík, atd.) však vzalo v úvahu jen tu část, která se týkala přestavby čistě hospodářských mechanismů. Považovalo přestavbu za sovětské specifikum, které není možné důsledně aplikovat na české poměry. [PERNES, 2003, s. 203] Ve stejném roce je místo Husáka zvolen generálním tajemníkem reprezentant konzervativního biřakovského křídla Miloš Jakeš. V tomto kroku se také odráží snaha

¹ Srovnej Pithart, Mlynář, nebo např. http://zpravy.idnes.cz/lekarka-podala-kvuli-cernobyly-trestni-oznameni-odbornici-nesouhlasi-1za-/krimi.aspx?c=A110811_1633211_ostrava-zpravy_jog

politiků o oddálení reforem (v Sovětském svazu probíhalo omlazení vládní garnitury proreformními politiky) a utvrzení normalizačních principů. Tyto snahy se však diametrálně rozcházely s náladou obyvatelstva.

V srpnu roku 1988 se uskutečnila první z větších protirežimních demonstrací (od roku 1969), proti další, říjnové, tvrdě zasáhly bezpečnostní složky. V prosinci se konala první oficiálně povolená protirežimní demonstrace díky návštěvě francouzského prezidenta Mitteranda, který zároveň přijal zástupce disentu (Československý helsinský výbor, Charta 77, VONS) na snídani na velvyslanectví v Praze.

Již v říjnu podala vláda Lubomíra Štrougala demisi. Na jeho místo byl zvolen Ladislav Adamec. Tato volba byla prvním krokem, který signalizoval změnu směru. Jednalo se totiž o jednoho z nejhlasitějších kritiků dosavadní politiky KSČ, příznivce reforem v hospodářství, ale i v politice. Jeho pozice však nebyla příliš pevná vzhledem k tomu, že převahu stále měli konzervativní politici v čele s Milošem Jakešem a Václavem Bělobrádem.

Již od počátku roku 1989 pak byly demonstrace téměř na denním pořádku. V lednu proběhl tzv. Palachův týden, kdy studentské demonstrace překonaly veškeré předpoklady a jejich razance komunisty překvapila tak, že nevěděli, jak si s nimi poradit. V únoru vznikl Klub za socialistickou přestavbu – Obroda z iniciativy „osmašedesátníků“, a Federální shromáždění schválilo tzv. Pendrekův zákon o zvýšení trestů za protistátní (tedy protikomunistické) projevy. V červnu 1989 byla provedena rekonstrukce federální vlády a bylo avizováno nové pojetí řízení ekonomiky, které mělo posilovat samostatnost podniků. Toto opatření však přišlo opožděně, obyvatelstvo požadovalo demokratizaci státu a potvrzení svobod, především svobodu slova, propuštění politických vězňů, atd. Tyto požadavky byly sepsány v manifestu Několik vět, který podepsalo více než 20 tisíc občanů. Demonstrace pokračovaly a vyvrcholily v listopadu vznikem Občanského fóra a sesazením Miloše Jakeše, kterého nahradil Karel Urbánek. Na konci měsíce Federální shromáždění schválilo usnesení o zrušení platnosti ústavního článku o vedoucí úloze KSČ ve společnosti a o vládnoucím postavení marxisticko-leninské ideologie ve společnosti.

Československý komunistický režim od svého vzniku kladl velký důraz na ovládnutí médií. Oficiální média produkovala a distribuovala texty, které sloužily k legitimizaci režimu. Od roku 1988 však tato tendence začala ustupovat. Například přestalo být rušeno vysílání rádia Svobodná Evropa.

Československo vstoupilo do 80. let jako ideologicky a politicky konsolidovaný režim, ale v otázkách národního hospodářství nemohla být o jakékoliv konsolidaci řeč, především kvůli opožděným následkům ropné krize. Technologická zaostalost, vyčerpání (již definitivní) zdrojů extenzivního růstu a rostoucí ceny dovážených surovin vedly ke zpomalení národního růstu. Nezanedbatelný vliv měl i sílící faktor „šedé zóny“ a korupce. Nedostatek zboží na domácím trhu vedl k enormnímu růstu úspor obyvatelstva, který jednak naznačoval skrytou inflaci, ale především by jeho náhlé uvolnění při jakémkoliv ekonomickém otřesu mohlo znamenat narušení finanční rovnováhy.

Konec 80. let přinesl výrazný vzestup opozičních aktivit. K doposud působícím opozičním strukturám rychle přibývaly další skupiny nejen na politických, ale i náboženských a ekologických platformách. Současně se významně zvýšila ideologická vzdálenost mezi vedením KSČ a občany Československa, a to včetně řadových členů strany. Podle M. Civína [CIVÍN, 2005] byl důvodem prohlubující se rozpor mezi oficiální a neoficiální verzí světa, mezi životem a jazykem veřejným a soukromým. Civín klasifikuje společnost jako „schizofrenní“, s čímž se dá souhlasit nejen v rámci reality československé, ale i sovětské.

2. Terminologie

Terminologie je věda, která se zabývá především analýzou jednotlivých termínů, jejich strukturou a uspořádáním, standardizací, zákony jejich vzniku a jejich fungováním.

V každém národním jazyce je možné vyčlenit v rámci spisovného jazyka několik jazykových stylů. Toto členění se zakládá do značné míry na diferenciaci slovní zásoby. Dle volby a užití specifických pojmů v jednotlivých případech se určuje funkční styl. Terminologie je jedním ze základních pilířů odborného jazykového stylu.

Odborný styl je tedy jedním z funkčních stylů spisovného jazyka. Používá se v odborné literatuře, v odborném mluveném projevu, např. při přednáškách. Mimo odborného názvosloví se skládá také ze všeobecného jazykového základu, společného celému spisovnému jazyku, tedy ze základní slovní zásoby a gramatického systému.

Obsahem odborného vědeckého textu je zpravidla sdělení poznatků teoretického rázu spojené s uvedením a výkladem potřebných termínů-pojmů. Odborný text jako celek se buduje na předem získaných znalostech termínů-pojmů, neboť v něm jde o komunikační akt, při kterém autor i adresát jsou odborníky. Proto se nevysvětluje každý použitý odborný název. Bez výkladu se užívá základních termínů daného oboru a příbuzných disciplín stejně jako všeobecně odborných výrazů. Pokud autor přistoupí k výkladu termínu, má to opodstatnění. Může zdůrazňovat určité (nové, odlišující, doplňující aj.) pojetí termínu, jeho společenský dosah, historický vývoj apod., nebo jde o klíčový pojem. Naproti tomu popularizační text musí objasňovat – s ohledem na adresáta-neodborníka – mnohem více termínů-pojmů, i když v něm termín co do svých podstatných znaků zůstává nedotčen. [POŠTOLKOVÁ, 1984, s. 7]

Odborné názvy vznikaly původně jako důsledek rozšíření dělby práce. Ve čtrnáctém století již vznikaly první slovníky odborného názvosloví v Čechách. Rozvoj pokračoval v době husitské (vojenská terminologie), množství termínů se objevilo v souvislosti s rozvojem vědy a techniky. Nárůst speciálního názvosloví v souvislosti s vědeckotechnickou revolucí je někdy nazýván terminologickou explozí. [GRINĚV, 1993, s. 9] Jedná se o masový vznik nových termínů, terminologických polí a celých terminologických systémů. Dvacáté století můžeme považovat za celou sérii takových explozí. Terminologie se měnila v souvislosti s oběma světovými válkami, v mezidobí mezi nimi, kdy se měnila politická zřízení, po konci druhé světové války, kdy se ve východním bloku změnilo zřízení všech států, spadajících do zóny vlivu Sovětského svazu. V terminologii se odráží změny politické,

ideologické, hospodářské atd. Kromě vytváření nové terminologie také dochází k přehodnocování stávajících termínů (např. v názvosloví právnickém, správním, vojenském atd.). Vzhledem k povaze vlivu Sovětského svazu se v období jeho působení na Československo přejímala nepoměrně velká část nové terminologie z ruského jazyka a ruština ovlivňovala také strukturu českého jazyka a jeho jazykové formy.

Obrovský nárůst terminologie v jednotlivých národních jazycích podnítil snahu o normalizaci, standardizaci a unifikaci terminologie jak v těchto národních jazycích, tak i mezinárodně. Konec dvacátého století již zná terminologické slovníky jednotlivých oborů a existují mezinárodní slovníky, které zahrnují terminologii několika jazyků. Jedním ze základních definičních znaků termínu je nyní unifikace, vzhledem k rychlejšímu rozvoji i v mezinárodním měřítku a nutnosti sjednocení terminologie. V současnosti se o terminologii podávají informace i na internetu, např. IATE, TIS nebo Infoterm.

2.1 Terminologie v pracích českých lingvistů

Jednou z prvních definicí termínu v českém jazyce byla definice A. Jedličky: „Termín, je lexikálně-sémantická jednotka odborné funkce jazyka, která má přesný význam, daný v odborné oblasti definicí, konvencí nebo kodifikací.“ [HORECKÝ, 1956, s. 35] Jedná se o specializovanou slovní zásobu, která se používá v nějaké konkrétní oblasti. Příruční mluvnice češtiny klasifikuje termín jako odborný název. „Rozdíl mezi tzv. běžným slovem a termínem je dán úhlem pohledu. Např. slovo *pták* může být netermínem i termínem, záleží na tom, jakou úlohu plní a jak je v jejím důsledku významově definováno.“ [Příruční mluvnice češtiny, 2012, s. 75]

Vzhledem k slovní zásobě národního jazyka můžeme terminologii chápat jako dílčí významové (terminologické) pole. Vztahy mezi terminologiemi (dílčími terminologickými systémy) a systémem slovní zásoby národního jazyka jsou velmi těsné: spisovná slovní zásoba poskytuje materiál všem terminologickým systémům a z nejrůznějších terminologických systémů (oborů) přecházejí nové termíny do běžné slovní zásoby. Tyto vzájemné vztahy se projevují zejména v procesech terminologizace a determinologizace. [POŠTOLKOVÁ, 1984, s. 12]

Odbornými výrazy jsou jednak názvy původu domácího, jednak názvy původu cizího. Názvy původu domácího jsou buď slova nově vytvořená z jazykových prostředků příslušného

jazyka jako jednoznačné termíny (v češtině zpravidla odvozením z domácích slovních základů, řidčeji jejich skládáním, např. *travina*, *vypínač*, *letec*, *velkoobchod*), nebo slova jazyka sdělovacího, pro odborný význam adaptovaná, sama o sobě nebo ve spojení se slovy jinými, jakožto automatizovaná slova a sousloví (např. *svíčka*, *válec*, *duše* u automobilu, *běžící pás*). V obou případech jsou slova domácí často jen překlady (kalky) obdobných názvů cizích (např. *zvěrolékař* z německého jazyka).

Pojmenování cizího původu bývají přejímána z cizího jazyka, často se přitom do domácího jazyka dostávají přímo s předmětem, který označují. Vznik může být zapříčiněn mocenskými poměry, dobovou módou apod. Značná část nových odborných pojmů cizího původu je nově vytvořena jako odborné názvy internacionální s řecko-latinskými slovními základy (např. *rádio*, *rádium*, *motor*, *turbína*, *fotografie* apod.), někdy také z vlastních jmen jednotlivých odborníků (např. *volt*, *watt*, *rentgen* apod.).

Objem těchto pojmů se různí v národních jazycích jednoho období v závislosti na zvláštních potřebách jednotlivých oborů, podle společenského určení příslušného názvosloví či podle různého historického vývoje jednotlivých oborů. Uplatňují se také různé tendence politické antipatie a sympatie, které zaostrují jazykový purismus jednostranně proti pojmenováním přejatým z jistého jazyka, zatímco tolerují pojmy převzaté z jazyka jiného. [POŠTOLKOVÁ, 1984, s. 35–36]

Pojmenování domácí vznikají sice nejsnáze adaptací slov existující slovní zásoby, ale přílišnému rozšíření takových názvů často vadí jejich mnohovýznamovost, která je v případě odborného jazyka a terminologie nevhodná. Účelnějším způsobem je tedy tvoření neologismů, v českém jazyce zvláště derivací.

Z hlediska sémantického vedou rozdílné slovotvorné nástroje odborné terminologie k rozdílné motivovanosti jednotlivých termínů, která nejen odráží rozdíly v chápání příslušných pojmů, ale do značné míry předurčuje charakter eventuálního terminologicko-pojmového nesouladu mezi dvěma jazyky.

„Odvozený termín zdůrazňuje, na rozdíl od termínu vzniklého metaforickým přenosem významu, spíše děj, výsledek děje jeho důsledek, reálnou funkci či účel, pokud jde o substantivum slovesné nebo odvozené od slovesa (*zátká*, *vrt*), a reálné vlastnosti pokud jde o substantivum odvozené od jiných podstatných nebo přídavných jmen (*píščina*, *hladina*).“ [HANÁKOVÁ, 2007, s. 47]

Terminologizace je tedy procesem přejímání slov nebo jejich částí do terminologických soustav, jejich adaptace a odpovídající významová proměna. Termín může vzniknout jako základní pojmenovací jednotka – slovo nebo jako nové pojmenovací sousloví. Dále se může realizovat při spojování základů slov národní a internacionální slovní zásoby a afixy domácího a internacionálního původu (s jejich další specifikací), při skládání slov domácího původu i internacionálních elementů nebo pro přejímání a adaptaci slov z cizích jazyků. Kalky lze řadit podle způsobu tvoření (překladu v přejímaném jazyce) do různých skupin. [POŠTOLKOVÁ, 1984, s. 13]

Lze tedy rozlišovat několik způsobů či typů terminologizace:

1. terminologizaci sémantickou, tj. aplikaci již existujícího pojmenování na nový pojem (jev) určitého vědního oboru, např. *magnetická hlava* (jako zařízení), *plášť kabelu* (tj. ochranná vrstva);
 2. terminologizaci syntakticko-sémantickou neboli vytváření terminologických sousloví, např. *usazená hornina*, *mez pevnosti*, *napětí v tahu*, *vyzrazení státního tajemství*;
 3. terminologizaci slovotvornou (morfologickou), tj. využívání slovotvorných postupů spisovného jazyka, jako jsou např. derivace, kompozice a abreviace, ale také ustálení některých slovotvorných prostředků a typů pro vyjadřování určitých významových odstínů, využívání některých druhů slov aj. Např. jde o využívání podstatných jmen slovesných a dějových pro procesy (*srážení*, *vzplanutí*, *slatinění*, *sesuv*, *skluz*, *závlaha*), uplatňování internacionálních přípon (např. *robotika*, *robotizace*), internacionálních elementů k tvoření složenin (např. *geofyzika*, *geochemie*, *mineralogie*, *seizmologie*), aj.;
 4. terminologizaci sémanticko-slovotvornou, totiž sémantickou terminologizaci doplněnou některými sufixy, řidč. prefixy, např. *patka*, *hlavice*, *ozub*;
 5. terminologizaci přejatých termínů (např. *radar*, *erupce*, *klima*).
- [POŠTOLKOVÁ, 1984, s. 13]

Terminologie jednoho oboru jakožto systém se tedy skládá z termínů, které jsou charakterizovány svou přesnou definicí. Je vhodné, aby jeden termín vždy označoval jeden pojem, předmět či jev. Pro terminologický systém je předpokladem mnohem vyšší míra abstrakce než v běžném jazyce. Ve svém původním a vlastním významu funguje termín zejména v jednom původním terminologickém systému, ve svém odborném komunikačním

okruhu. „V neodborném, mimoterminologickém užívání pozbývá termín – přesazením do jiného systému – svých definičně určených znaků a svých pozicí v dílčím terminologickém systému. Nabývá rysů charakteristických pro běžná slova, netermíny, totiž pružnosti, menší přesnosti a jisté sémantické neurčitosti a zapojuje se do vztahů v systému běžné, tj. neodborné spisovné slovní zásoby. V dané terminologické soustavě funguje však termín nadále ve svém původním terminologickém významu.“ [POŠTOLKOVÁ, 1984, s. 14]

Determinologizace je v podstatě přechodem termínů z terminologického systému do lexikálního systému národního jazyka. Je způsobena zejména neterminologickým a zároveň častějším užíváním termínů. Determinologizace v užším smyslu je vznik odvozených významů a významových odstínů od původních termínů. Zpočátku se vyvíjí analogický srovnávací významový odstín (např. *radarové uši*, tj., citlivé, vnímající podobně jako radar aj.) [POŠTOLKOVÁ, 1984, s. 56], následně zapojením do slovní zásoby národního jazyka dojde i k přiřazení přesnějšího synonymního významu (v jazyce již existujícího) a ke vzniku odvozených abstraktních významů a významových odstínů (např. ovzduší i klima se stává synonymem prostředí apod.). Uvolňování terminologického významu v běžném užívání slouží k rozhojňování významů a významových odstínů (srov. např. krystalizovat jako nabývat určité jasné podoby o myšlence, koncepci aj.). Uvedené významy vznikly jednak metaforizací (např. koncepce krystalizuje), jednak generalizací (např. sondovat poměry, signalizovat nedostatky).

Determinologizace nezpůsobuje nutně přechod pojmu na jinou jazykovou úroveň. Ve svém dílčím systému fungují termíny nadále jako pojmenování přesně definovaných pojmů. Současně se v mimoterminologickém úzu slovní zásoby národního jazyka postupně přehodnocují a proměňují. Jejich grafická a zvuková podoba začíná označovat něco odlišného, fungují odděleně. Termíny existují v příslušném terminologickém systému a formálně totožná slova (netermíny) v lexikálním systému národního jazyka.

2.2 Terminologie v pracích ruských lingvistů

Vymezení definice terminologie i termínu se rámci prací ruských lingvistů s časem měnilo. Lingvisté se dlouho nemohli shodnout, do jaké jazykové vrstvy vlastně tato problematika spadá. Vinogradov ve svém Ruském jazyce definoval pojem termín v rámci rozlišení použití slova: „Slovo plní funkci nominativní či definiční, a tedy je buď prostředkem

pro přesné označení a pak se jedná o prostý znak, nebo je prostředkem logického označení a pak se jedná o vědecký termín.“ [SNETOVA, 1984, s. 7] Toto tvrzení jinak a jednodušeji vyjádřil již dříve Vinokur, když napsal, že „termíny nejsou zvláštní slova, ale pouze slova ve zvláštní funkci.“ [SNETOVA, 1984, s. 7] V šedesátých letech se pod pojmem termín v SSSR chápalo „slovo, jemuž odpovídá pouze jeden nějaký přesně definovaný pojem z oblasti vědy, techniky či umění.“ [SNETOVA, 1984, s. 7] V této fázi vývoje teorie terminologie se termín nahlížel z pozice difference mezi termínem a netermínem, tedy prostým slovem. Rozdíl mezi nimi tkví například v jejich funkci, sféře užití či v sémantickém příznaku.

V sedmdesátých letech se přidávají k základní definici – tedy, že termín je „slovo nebo slovní spojení, spjaté s pojmem vztahujícím se k libovolné oblasti vědomostí či činnosti“ [SNETOVA, 1984, s. 7], doplňující a konkretizující charakteristiky. Tyto charakteristiky ve svém díle velmi přesně popsala Danilenková:

1. Sémantická určitost, přesná souvislost s pojmem, schopnost termínu fixovat nejdůležitější příznaky pojmu, čehož je dosaženo definovaností termínu. [DANILENKO, 1977, s. 59–61]
2. Závislost termínu na kontextu. Význam role kontextu na dosažení sémantické určitosti termínu, obzvláště v případě mnohovýznamovosti termínu. V odborném projevu se termín vždy nalézá v kontextu, který realizuje jeden z možných významů termínu. [DANILENKO, 1977, s. 60]
3. U termínu, který je tvořen spojením jazykového znaku a definice, je možná při neměnnosti jazykového znaku změna definice. Dochází k tomu v podmínkách evoluce pojmu a jeho definice v různých etapách vývoje vědeckého poznání. [DANILENKO, 1977, s. 60]
4. Terminologie je systémově organizovaná, což se může projevovat jak v obsahu, tak ve výrazu. Toto je vlastní také běžné zásobě spisovného jazyka, ovšem pro terminologickou slovní zásobu je charakteristická vyšší úroveň systémové organizovanosti, podmíněná jak existencí klasifikace odpovídajících pojmů, tak i vyšší aktivitou intervence nositelů vědeckého jazyka do organizace terminologických systémů. [DANILENKO, 1977, s. 59]

V osmdesátých letech se termín vymezuje jako slovo jednovýznamové, patřící do systému odborných výrazů. Běžné spisovné slovo oproti tomu může mít více vnitřně propojených významů. [KRYŽANOVSKAJA, 1985, s. 3]

Termíny mohou vznikat buď v prostě sdělovacím jazyce, nebo v jazyce odborném, ale svou funkci plní jako lexikální jednotky odborné řeči. Ve sféře jazyků vědy se vyčleňují především vědy přírodní, technické a společenské, kde můžeme najít termíny vědecké, technické, ekonomické, společenskopolitické a celé systémy těchto termínů. Dále jsou vyčleněny metodologické vědy s termíny logiky, filosofie, sémiotiky, kybernetiky, obecné teorie systémů a s nimi spojené termíny mezidisciplinárního okruhu znalostí jako matematika, informatika nebo ekologie. Ve všech těchto okruzích se rozlišují termíny speciální a obecně odborné. Lejčik rozlišuje společenskopolitickou terminologii a společenskopolitickou slovní zásobu, ke které řadí mj. i názvy stran a státních nebo společenských organizací. [LEJČIK, 2007, s. 92]

Termíny, stejně jako jiné znakové prostředky, vyjadřují význam, kategorie a zákonitosti v nějaké oblasti znalostí nebo činností nebo napomáhají objevu nových znalostí. „Термин является «овеществлением» абстракции объекта специальной сферы в виде лексической единицы естественного языка.“ [LEJČIK, 2007, s. 22]

Z hlediska terminologie je termín lexikální jednotkou speciálního jazyka, vzniklou spojením tří úrovní příznaků: věcného, formálního a funkčního. Tyto příznaky se mohou zkoumat společně nebo odděleně.

Věcná struktura je komplexní jev zahrnující význam a smysl termínu (může vycházet z významu slov, ze kterých se skládá víceslovný termín). Význam se může odvíjet od funkce termínu, přičemž pokud daná lexikální jednotka má několik nominativních významů, pak nominativní význam, spojující jej s konkrétním odborným jazykem je tím, co termín odlišuje od jiných lexikálních jednotek. Obecné pojmy odborných oblastí znalostí nebo činností, které jsou spojením označení (reference, objektivní) a pochopení (teorie objektivně-subjektivní), od netermínů odlišuje vědecký, technický atd. prvek odbornosti.

Při srovnání termínů nových a starých sfér znalostí jsou většinou ve sférách starých znalostí termínem slova, pro které je terminologický význam druhotný (např. názvy ryb – *бабка, волк, горюха, царек, колючка*; textilní názvosloví: *челнок, салазки, рисунок, двойной узел*), zatímco ve sférách nových znalostí bývá prvním významem význam terminologický (v informatice se přesouvá neterminologický význam termínů do pozadí, např.: *заглавие, указатель*), což platí nejvíce v oblasti terminologie převzaté nebo u internacionalizovaných termínů (např. *дисплей, гриф, метафора*) [Příklady viz LEJČIK,

2007, s. 34–35].

Funkční struktura termínu dle Lejčika sestává z funkce nominativní (pojmenovává objekt), signifikativní (označuje objekt – na základě motivovanosti určuje jazykový znak, jeho vztah k objektu atd.), komunikativní (zajišťuje předání obsahové a doprovodné stylistické informace recipientovi se zpětnou vazbou), pragmatické (je dána vztahem mezi znakem a účastníky komunikace, konkrétními vztahy a sférou kontaktu, a tím, jak chce mluvčí působit na recipienta – přesvědčit, přimět jej k akci atd.) a funkce objevu nového poznatku (např. termíny, které se objevují v literatuře dříve, než dochází k objevu daného objektu: *подводная лодка*, *космическое оружие*), přičemž termín může mít jednu či několik těchto funkcí. V současnosti do popředí vystupuje funkce kognitivní, která určuje termín jako výsledek dlouhotrvajícího procesu poznání podstaty předmětů a jevů objektivní skutečnosti a vnitřního života člověka, jako verbalizaci speciálního konceptu, který může být nejen objektem mysli, ale také projevem smyslového vnímání. Všechny funkce termínu jsou navzájem propojeny. [LEJČIK, 2007, s. 63–71]

Termínem se může stát libovolné slovo, pokud je zapojeno do nějakého terminologického systému nebo jakýkoli výraz ze sféry neodborné slovní zásoby (např. *нос человека* – *нос корабля*). [LEJČIK, 2007, s. 28–29] Opačný proces, tedy determinologizace, může být způsoben zneuznáním teorie považované za nepravdivou. Termín může takovým způsobem zaniknout a přesunout se do sféry obvyčejné slovní zásoby, kde může získat druhotný metaforický význam.

Ke změně významu výrazu dochází také v případě, že se lexikální jednotka stává termínem. Tehdy nás již nezajímá vysvětlení jejího významu a formy, ale motivace terminologického významu a výběru formy posledního předchozího neterminologického významu a místa termínu v systému termínů z úhlu pohledu formy (etymologie), sémantiky a funkce (denotace, místo termínu v systému termínů), přičemž výraz může být jako termín motivován v libovolném z výše uvedených úhlů pohledu, nebo ve všech. [DANILENKO, 1977, s. 62–65]

Motivovanost formy termínu je chápána jako objasnění výběru této formy. Termín může být plně motivovaným, částečně motivovaným, lživě motivovaným a nemotivovaným. Dnes převažuje tendence k užívání plně motivovaných termínů, což je příčinou vzniku víceslovných termínů (někdy o délce i jedenácti a více slov). Motivovanost sémantiky a

funkce termínu je určována přímým vztahem k označovanému objektu a místem termínu v systému termínů. Motivovanost termínu existuje např. u složených termínů jako *ветроэлектростановка*; pojmem označené příznaky mohou být významné nebo nevýznamné, náhodné nebo zřejmé na první pohled (*парнокопытные, бородавочники, вуалехвостки*). [DANILENKO, 1977, s. 62–65]

Jednoslovné termíny vznikají nejčastěji prostřednictvím slootovorného procesu derivace. Složená slova neboli kompozita produktivní v ruském jazyce jsou tvořena pomocí spojovacích morfémů (interferů) nebo se jedná o spřežky (*местожительство, впередсмотрящий*). Při abreviaci jsou nejčastějšími zkratkami zkratky iniciálové a částečně iniciálové (*аппарат ИВЛ по давлению – аппарат искусственной вентиляции легких с переключением по давлению*); součástí zkratky mohou být též symboly (*область собственной электропроводимости- i-область*). [DANILENKO, 1977, s. 188] Smíšené zkratky mohou obsahovat více segmentů (slova derivačně zkratková, kompozice abreviatur – v ruském jazyce slova teleskopická). Složené termíny mohou být dvou a vícesložkové.

Na základě pojmu, který termín vyjadřuje, vzniká rozdělení termínů na pojmenování objektů (*млекопитающие, протокол, шайба*), procesů (*умножение, компрессия*), příznaků (*хладноломкость, краснота*), veličin a jednotek (*сила тока, ампер*). Patří sem termíny, které se dají přiřadit k libovolným objektům (*противоречие, развитие*), i termíny, které jsou specifické pro konkrétní oblast vědomostí nebo činnosti (*отражательная плавка*).

Dle obsahové struktury se termíny dělí na jednovýznamové a mnohovýznamové, tj. ty, které mají dva nebo více významů v rámci jednoho systému termínů (např. *суд*).

Lexikálně-gramatický aspekt se odráží v klasifikaci termínů podle slovních druhů: substantiva, přídavná jména, slovesa včetně tzv. přičestí trpných a činných, příslovce. Lze sem tedy zařadit všechna plnovýznamová slova. Ostatní slovní druhy zpravidla význam termínu nemají, ačkoli některé předložky a spojky mají v určitých spojeních ustálený, specificky vymezený význam, a pak jsou součástí terminologického sousloví. Terminologická slovní zásoba se rozvíjí dle mnohých teoretiků především na základě substantivních termínů. Sem patří také substantiva abstraktní a slovesná, adverbialní a adjektivní. Toto postavení substantiva je dáno také nominativní povahou odborného jazyka. Slovesa jsou termíny nejčastěji, pokud se jedná o výrazy nemotivované nebo výrazy vytvořené z nemotivovaných pojmenování.

Unifikace jako příznak termínu je základem klasifikace dělící termíny na standardizované (doporučované), nestandardizované (nedoporučované), do kterých patří také nepřipustné a paralelně přípustné termíny. Existují termíny, jejichž normativnost je nutná (mořeplavecké, letecké aj.).

Terminologická analýza se zabývá vztahem termínu k systému termínů a ukazuje místo daného termínu v tomto systému.

Danilenková dělí terminologickou slovní zásobu jako celek na několik skupin především podle původu pojmenování či slovního druhu a rozlišuje původní ruské (*скорость, тело, тепло*) a přejaté (*демократия, догматизм*); staré (*посол, верительная грамота, довольствие*) a nové (*экология, декларация, колхозы*); patřících k běžné slovní zásobě (*кровь, луна, сердце*) a odborné (*рабочий класс, пролетариат*); pojmy, vznikající na základě modelů spisovného tvoření slov (*соглашение, гласность*) a pojmy, vznikající na základě modelů terminologického tvoření slov (*морфема, кюриум*). [DANILENKO, 1977, s. 20]

Mimo terminologickou slovní zásobu dělí také neterminologickou neutrální slovní zásobu, do níž patří spisovná emocionálně neutrální ustálená slova:

- 1) slovesa vyjadřující činnost, děj (*выбирать, организовать, дискутировать, формировать*)
- 2) deverbativní substantiva vyjadřující proces (*раскрытие, детализация*)
- 3) adjektiva a příslovce hodnotící (*актуальный, убедительный, целенаправленный*)
- 4) abstraktní substantiva (*активность, кризис*) [DANILENKO, 1977, s. 18]

Třetí vrstvou odborného jazyka je všeobecná odborná slovní zásoba, která zahrnuje slova, označující objekty, jevy, procesy a vlastnosti, jež se vyskytují v různých vědeckých oblastech, a má tendenci se nejvíce rozrůstat, např. *депрессия* – v politice, geologii, medicíně, atd.

2.3 Tvoření termínů v ruštině

Jak jsme již uvedli výše, základními způsoby tvoření termínů jsou: sémantický (1), syntaktický (2), morfologický (3), přejímání (4) a lexikálně sémantický (5) [POŠTOLKOVÁ,

1984, s. 13]. Pro vznik termínů je typické, že na rozdíl od běžné spisovné slovní zásoby nevznikají kvůli tomu, že je to nutné pro komunikaci společnosti, ale jako pojmy spojené s úzce ohraničenou profesní oblastí pro komunikaci v rámci této oblasti mezi odborníky. Z této oblasti vzniku mohou přecházet i do jiných oblastí, mohou mít původ v jiné oblasti. Dále termíny vznikají, jakmile je jich třeba, vědomě, jsou vymyšleny a vybírány pro danou sféru a pro konkrétní případ. Jedná se tedy o proces, který je kontrolovaný a regulovaný uměle, probíhající většinou ve stejné době, kdy vzniká definice předmětu označovaného termínem. Je třeba, aby vzniklý termín bylo možné lehce rozšifrovat, aby tedy svou formou a obsahem neodváděl od předmětu pojmenování.

Při sémantickém tvoření (1) odborných výrazů se užívá již existujících pojmenování z běžného sdělovacího jazyka, kdy význam těchto slov zůstává většinou v podstatě stejný, pouze se zužuje, zpřesňuje, nebo se přenáší metaforicky (a) či metonymicky (b), tedy na základě shody některých znaků (tvaru, funkce), nebo na základě věcné souvislosti. Takové výrazy často ztrácí svůj původní význam. V současnosti je produktivním způsob tvoření, kdy se užívají přehodnocená pojmenování běžného spisovného jazyka, mající abstraktní význam (c) (*усталость, хрупкость, стойкость, память*). Ve společenskopolitické terminologii se metaforicky (a) užitá slova vyskytují zřídka, častěji se jedná o slova, nepatřící k terminologické slovní zásobě (*глава государства*). Oproti tomu existuje množství termínů, které mají charakter lexikální metonymie (b). Jde o pojmenování odvozená od děje, který s daným pojmenováním souvisí (sběr jako činnost i jako výsledek činnosti). Mnohá pojmenování výrobků vznikla odvozením od místa, kde se dané výrobky vyrábí (ementál, damašek).

Syntaktický (2) způsob tvoření produkuje nejčastěji spojení slov, která tvoří nejen gramatický, ale i lexikální celek, jenž je pevně stanoven, přičemž jednotlivé členy terminologického sousloví nelze nahrazovat synonymy. Z hlediska významové struktury lze rozlišit tři typy několikačlenných termínů:

- a) terminologické frazeologismy (spojení slov, které jako celek vyjadřuje zcela jiný pojem, než jeho jednotlivé složky a tudíž je nelze rozložit);
- b) volná terminologická spojení (skládají se z termínů a jsou rozložitelná, např. *социальная политика*);
- c) slovní spojení tvořené jedním termínem a netermínem, nebo pouze netermíny, které jako sousloví tvoří termín (*холодная война*). [DANILENKO, 1977, s. 104–106]

Nejproduktivnějšími jsou poslední dva způsoby tvoření, přičemž nejčastěji jsou tvořeny následujícími kombinacemi: adjektivum + substantivum (*материальная база, жизненный уровень*); substantivum + substantivum (*диктатура пролетариата, культ личности*); substantivum + substantivum + substantivum (*скорость передачи информации, блок оценки знаний*); substantivum + adjektivum + substantivum (*средства массовой информации*). [DANILENKO, 1977, s. 104]

Produktivní je také tendence nahrazovat slovní spojení volnější slovními spojeními těsnějšími (např. *скок до выšky – скок vysoký*), tendence k univerbizaci neboli nahrazování víceslovných pojmenování jednoslovnými: složeninou či odvozeninou (např. *hutnictví neželezných kovů – ковоhutnictví*; stejně tak v ruštině, kde je častá i univerbizace v podobě slov zkratkových, např. *хозяйственный расчет – хозрасчет*).

K morfologickému (3) způsobu tvorby termínů se řadí derivace (a), kompozice (b) a abreviace (c).

Derivace (a) znamená tvoření pomocí předpon, přípon a koncovek, přičemž terminologie si vytváří vlastní fond slovotvorných prostředků. Kompozice (b) patří v českém jazyce ke starším způsobům slovotvorby, než derivace. Většina kompozit se skládá ze dvou složek, je však možné se setkat i s vícesložkovými kompozity. Abreviace (c) je formou tvorby zkratk. Existují například zkratky hláskové, slabičné a iniciálové.

Další možností tvorby termínů je přejímání (4), kdy se slovo přejímá z cizích jazyků. V ruském jazyce je veliké množství slov přejatých z francouzského, italského, německého a anglického jazyka, stejně tak v jazyce českém.

V českém i ruském jazyce je možné pozorovat všechny lexikálně-sémantické procesy (5), jako polysémie (a), homonymie (b), synonymie (c) a antonymie (d). Mnohoznačnost či polysémie je schopnost jednoho pojmu mít několik významů. Tato vlastnost je v některých případech složitě odlišitelná od homonymity. Homonymní pojem je takový, který může být zároveň součástí různých terminologických systémů v daném jazyce. Synonyma jsou pojmy, které se označují též jako dublety. Jedná se o dva výrazy s různým zdrojem tvoření, které označují jeden a též pojem či objekt. Může se jednat též o pojmy staré a nové, domácí a mezinárodní, explicitní a implicitní, knižní a hovorové. Vzhledem k tendencím k unifikaci v posledních desetiletích se odborná obec snaží existenci dublet zamezit. Antonyma jsou pojmy, které jsou si navzájem protikladné. Tato protikladnost může být lexikální (*прямая –*

косвенная связь) a slovotvorná (революция – контрреволюция).

2.3.1. Společenskopolitická terminologie v pracích M. S. Gorbačova z hlediska způsobu jejího tvoření

Výběr termínů pro komparaci terminologického společenskopolitického systému období přestavby v ruském a českém jazyce jsme provedli prostřednictvím dohledání termínů v pracích Michaila Gorbačova. V první řadě se jednalo o knihu *Перестройка и новое мышление для нашей страны и для всего мира* a její překlad do českého jazyka. Mimo této publikace jsme dohledali příklady také v dalších projevech a statích, jejich celkový seznam je možné najít v seznamu použité literatury. Na základě tohoto výzkumu jsme sestavili Glosář (Příloha 1). Termíny, které budeme uvádět jako příklady dále v textu, jsou uvedeny v tomto glosáři.

V rámci definice Danilenkové [DANILENKO, 1977, s. 17–20] se většina terminologické slovní zásoby, užitá v pracích Gorbačova dá přiřadit k pojmům, patřícím do všeobecné slovní zásoby užívané napříč jednotlivými vědeckými obory. Základní terminologické pojmosloví období perestrojky se skládá z poměrně malého počtu termínů a bude popsáno v praktické části této práce.

Jak jsme již uvedli výše, mezi základní způsoby tvoření termínů patří způsob sémantický (1), syntaktický (2), morfologický (3), přejímání (4) a lexikálně-sémantický (5) způsob tvoření.

Příkladem sémantického (1) způsobu tvoření termínů přenesením významu v rámci námi zkoumané problematiky může být například již samotný pojem *перестройка*. Základní význam pochází z terminologického systému stavební sféry. V novém smyslu pojem označuje celé reformní období od roku 1985 do konce existence Sovětského svazu. Stejně tak bychom sem mohli zařadit sousloví *тормозные устройства*, což je termín technického původu, převedený do sféry společenskopolitické, nebo termíny jako *механизм торможения экономики*, *торможение социально-экономического роста*, *тормозящие факторы* atd. Antonymicky k termínu *торможение* se profiluje termín *ускорение* (*механизм ускорения*, *ускорение социально-экономического развития общества*, atd.). Pojem *интенсификация*, který vešel do spisovné ruštiny na počátku dvacátého století, získal nové zabarvení a byl v souvislosti s přestavbou užíván nepoměrně častěji ve srovnání s předchozím obdobím.

Termín *гласность* se naopak nijak nezměnil, co se základního významu týče. Díky změnám, které politika gласnosti vyvolávala, byl tento pojem ukotven v období přestavby a výraz původně archaický získal znovu aktuální charakter. Došlo zde k zesílení významu pojmu vzhledem k dobové situaci, v současnosti je pojem již historismem.

Syntaktický (2) způsob tvoření je poměrně hojně zastoupen v rámci volných terminologických spojení, nejčastěji spojením složeným z adjektiva ve funkci shodného přívlastku a substantiva (*активная политика, антисоветская пропаганда, государственный заказ, государственная приемка, социалистическая демократия, прямая демократия, капитальные вложения, командный аппарат, командно-административная система, политический кризис, новое мышление, политический плюрализм, социалистическая демократия, социалистический плюрализм, перестроечные процессы, предкризисное состояние, политическая реформа, экономический рост, тормозные устройства, atd.*), nebo spojením substantiva a substantiva ve funkci přívlastku neshodného (*программа интенсификации, методы управления, механизм торможения, политика перестройки, перестройка образования, развертывание демократии, atd.*), méně často pak spojením substantiva, adjektiva a substantiva (*перестройка международных отношений, интенсификация народного хозяйства, atd.*) a v rámci slovních spojení tvořených jedním termínem a jedním netermínem (*структурная перестройка, экономический механизм, atd.*). Forma substantivum + substantivum + substantivum se vyskytovala řidčeji (*перестройка управления экономикой, принцип свободы выбора*), případně více substantiv jako řada neshodných genitivních přívlastků (*ускорение интенсификации развития производства*). Slovní spojení tvořené jedním termínem a netermínem, nebo pouze netermíny, které jako sousloví tvoří termín je dle našeho názoru zastoupeno například termínem *общеевропейский дом*, které se udrželo a užívá se v rámci společenskopolitického terminologického systému napříč jazyky dodnes. Tento výraz se dá zařadit mezi frazeologismy.

Vznikaly také kolokace, u nichž téměř ihned docházelo k univerbizaci zkracováním nebo skládáním, jako například: *государственная приемка – госприемка, государственный заказ – госзаказ, женский совет – женсовет, капитальные вложения – капиталовложения*. Slova zkratková tedy byla, stejně jako po celou dobu existence SSSR, i v této době produktivní (*хозспособ, женсовет, госзаказ*). Terminologické frazeologismy (spojení slov, které jako celek vyjadřuje zcela jiný pojem, než jeho jednotlivé složky a tudíž je

nelze rozložit) *баланс интересов* nebo výše uvedený *общеевропейский дом* či *общечеловеческие ценности*.

K morfologickému (3) způsobu tvoření termínů se řadí derivace (a), kompozice (b) a abreviace (c).

Derivace (a) znamená tvoření pomocí předpon, přípon a koncovek, přičemž terminologie si vytváří vlastní fond slovotvorných prostředků. Derivace je zastoupena například při tvoření slovesa *перестраивать*, *перестраиваться*, *перестроить*, *перестроиться*, která se v textu užívala jako slovesný ekvivalent termínu *перестройка*. Odvozením od substantiva *перестройка* vzniká také adjektivum *перестроечный*. Derivace předponová je zastoupena například pojmy s internacionálními prefixy *анти-* (*антикоммунизм*, *антинародный*, *антиперестроечный*, *антисоветский*, *антисоветизм*, *антисоветчики*, *антисоциалистический*, *антисоциалистический*, *антиядерный*), *де-* (*деидеологизация*, *демилитаризация*, *демонополизация*, *денацификация*, *децентрализация*), *дез-* (*дезинтеграция*). Na daných příkladech je možné pozorovat také sufixaci pomocí sufixu *-изм* (*антикоммунизм*, *антисоветизм*, ale také *бюрократизм*, *демократизм*, *милитаризм*, *плюрализм*, *реформизм*, *централизм*). Dalším případem produktivních afixálních derivátů může být např.: *-ация/-изация* (*бюрократизация*, *демократизация*, *догматизация*), *о-* (*обюрокрачивание*, *огосударствление*), *до-* (*доперестроечный*), *раз-* (*разгосударствление*).

Kompozita (b) neboli slova složená jsou zastoupena například pojmy: *капиталовложения*, *общеевропейский*, *двоевластие*, *ресурсосберегающие технологии*.

Abreviace (c) je formou tvorby zkratk. Dohledali jsme zkratky iniciálové a slova zkratková. Iniciálová zkratka vznikla od názvu hlavní myšlenky *новое политическое мышление* – *НПМ*, dalšími zástupci jsou slova zkratková jako například *госприемка*, *госзаказ*, nebo *всеобуч*.

Zástupcem lexikálně-sémantického (5) je tvoření pomocí homonymie: termín *вал*, synonymie neúplné: *интенсификация* – *ускорение*, *курс на перестройку* – *линия партии на перестройку*, *ускорение* – *форсирование*, dále antonymie – *антисоветизм* (k *советизм*), *антиперестроечный* (k *перестроечный*), stejně pak *антикоммунизм*, *антисоциалистической*, *антиядерный*, *беззаконие*, *антивоенное движение*, *движение неприсоединения*, *деидеологизация*, *дезинтеграция*, *демилитаризация*, *демонополизация*

экономики, ускорение – торможение (механизм ускорения – механизм торможения).
K polysémantickým výrazům řadíme například pojmy *перестраивать, ускорить/ускорять*.

Přejímání bylo v období perestrojky značně produktivním způsobem doplňování terminologické soustavy společenskopolitické slovní zásoby. Můžeme zde vyčlenit výrazy jako *автономия, авторитаризм, дефицит, дискредитация, интенсификация, либерализация, милитаризм, оппозиция, плюрализм, унитарное государство, централизм*, atd.

3. Překlad společenskopolitických termínů

Správné užití terminologie je klíčovým prvkem úspěšné komunikace. Jedná se o komunikaci na takové úrovni, na níž je nutné vystihnout skutečnost přesným odborným výrazem. To je důležité zejména v případě překladů, kdy je nezbytné text originálu nejen pochopit, ale jeho přesný význam musí být rovněž v adekvátní podobě převeden do jiného jazyka.

Mimo správné užití terminologie je pro správný překlad velmi důležité užití náležitého jazykového stylu. Podklady pro excerpci budeme čerpat především z populárně naučných publikací: knihy *Přestavba a nové myšlení pro naši zemi a pro celý svět* [1] a z dalších projevů M. S. Gorbačova. Práce jsou psané spisovným jazykem se zřetelem na publicistický a populárně naučný styl. V této práci se soustředíme na společenskopolitický terminologický systém, v němž budeme hledat termíny nově vzniklé v období přestavby.

Obecně se dá říci, že užití spisovného jazyka bývá zpravidla signálem nevyššího komunikačního cíle, spisovný jazyk je garantem dorozumívání v nejvyšších oblastech kultury hmotné i duchovní. Styl publicistiky se dle Kufnerové v zásadě jednoznačně odvíjí od spisovného jazyka, od jeho neutrální vrstvy, ale posléze může pole spisovného jazyka opouštět s cílem, aby byla porušena očekávanost vyjadřování a čtenáři bylo přiblíženo živé pracovní prostředí. Tento styl také nejvíce rozšiřuje jednotlivé národní jazyky tak, že přibližují dobové realie a mnohé obory formou srozumitelnou i pro laika, přičemž tematický záběr je v podstatě neomezený. Je zde možné nalézt nepřehledné množství oblíbených výrazů k prezentaci různých problémů („*parametry, priority, pnutí uvnitř strany, kaskádový systém*“, ad.). Často se z publicistiky zanáší do národního jazyka nenáležité elementy v rámci rychlého přejímání zahraničních zpráv a nedostatečné kontroly jazyka, např. „*nechceme se chválit tím, že*“ z ruštiny. [KUFNEROVÁ, 1994, s. 94]

Odborný styl se užívá především v odborných publikacích, časopisech a učebnicích. Populárně naučný styl se užívá rovněž v odborných publikacích, avšak určených laikům nebo začátečníkům v oboru. Snaží se vědecké bádání zpřístupnit širším vrstvám obyvatelstva. Podobně jako termíny i odborný text musí být jednoznačný, věcně správný, úplný, jasný, srozumitelný, přehledný a přesný. Odborný text také častěji užívá složité větné stavby s pasivními konstrukcemi, vyjadřování zpravidla bývá hutné a sevřené. Styl populárně naučný se těchto základních premis přidržuje pouze orientačně, vzhledem k tomu, že jeho hlavním

cílem je přístupněji zprostředkovat ponaučení širším vrstvám.

V rámci překladu se často používá technika přejímání, a přejaté výrazy mohou v jistém stupni zdomácnět a vstupují do různých vztahů s domácími výrazy: někdy je vytlačí, někdy jsou preferovány nebo domácímu výrazu ustoupí. Může docházet ke koexistenci domácího a přejatého výrazu.

Jestliže českým terminologickým pojmenováním jednoznačně odpovídají určitá pojmenování cílového jazyka, pak lze hovořit o pouhém překódování, tj. mechanickém převedení do jiného jazykového systému, protože vzhledem k jejich jednoznačné referenční vázanosti neexistuje pro překladatele žádná jiná volba, pokud jde o ekvivalent. „Takový překlad nazývá Horecký substitucí a je možný, pokud jsou v obou jazycích dostatečně propracované systémy termínů. Nezřídka pak panuje představa, že odborný text může překládat každý, kdo zvládne základní slovesa a pár odborných termínů, které lze do jazyka dosazovat „kus za kus“. Praxe ale ukazuje, že pojmový systém odražený v terminologii určitého oboru si v různých jazycích nemusí vždy zrcadlově odpovídat.“ [HANÁKOVÁ, 2007, s. 41]

Z hlediska překladu je však s největšími problémy spojen jev, který bývá mylně pokládán za synonymii – termínové vakuum. Dochází k němu v jednom z jazyků, střetnou-li se dva odlišné způsoby přístupu k objektivní skutečnosti, podmíněné různým charakterem obou jazyků. „Od skutečné synonymie se jev, při němž dochází v jednom z jazyků k termínovému vakuu, liší tím, že není dán snahou o lepší lexikální uchopení pojmu, ale existuje v důsledku poněkud odlišného pojmového systému, kde se v jednom z jazyků ztvárňuje několik pojmů, které se v druhém jazyce na lexikální úrovni nevydělují.“ [HANÁKOVÁ, 2007, s. 48]

My se budeme zabývat překladem termínů společenskovedních, konkrétně společenskopolitických. Budeme předpokládat, že nová terminologie z doby přestavby byla v českém prostředí dosud neznámá, a tedy že musela být použita některá z technik překladu termínů. Dobový překlad byl specifický tím, že terminologizace byla centralizovaná a u překladu stranických textů měly být termíny překládány vždy jednotně.

Způsobů překladu je celá řada. Dle členění V. N. Komissarova [KOMISSAROV, 2002, s. 116–178] je možné současné překladatelské postupy dělit dle způsobu transformace na

lexikální (1), lexikálně sémantické (2), gramatické (3) a lexikálně gramatické (4) transformace a překladatelské adaptace (5). Při překladu termínů se často užívá některé z technik překladu lexikálního, tedy transkripce, transliterace nebo kalkování. Překlad transkripce představuje fonetický přepis znění slova výchozího jazyka grafickými prostředky cílového jazyka. Transliterace je přepisem grafické formy slova z výchozího jazyka do cílového jazyka pomocí grafických prostředků cílového jazyka. Kalkováním rozumíme přesné napodobení cizího vzoru s využitím domácích jazykových prostředků. Dělí se na kalkování slovotvorné (překladem slovotvorných morfémů, např. *постперестроечный* – *postpřestavbový*, *предкризисный* – *předkrizový*), frazeologické (překladem struktury frazému, např. *Европейский дом* – *Evropský dům*, *новое мышление* – *nové myšlení*) a sémantické (připojením dalšího významu podle cizího vzoru, např. *перестройка* – *přestavba* kromě významu v oboru stavitelství se přidal význam společenskopolitický).

K překladu lexikálně sémantickému patří podle Komissarova konkretizace, generalizace a modulace. Konkretizaci překladatel užívá, pokud je v jazyce překladu k dispozici několik výrazů, které odpovídají výrazu originálu, a přitom každý z těchto výrazů vyjadřuje podmnožinu výrazu originálu, přičemž přesný ekvivalent neexistuje, nebo pokud by užití stejného slova bylo pro popisovanou situaci nevhodné. Generalizace se užívá v podobných případech jako konkretizace, tedy pokud je stylisticky nevhodné užít v překladu stejného výrazu jako v originálu, nebo pokud přesný ekvivalent není k dispozici. Modulací rozumíme záměnu výrazu originálu výrazem, jehož význam logicky vyplývá z významu tohoto výrazu na základě příčinného a důsledkového významového poměru. Modulaci může překladatel užít cíleně, například na vyžádání zadavatele překladu, nebo na základě vlastního překladatelského cíle.

Gramatické transformace dělí Komissarov na doslovný překlad, gramatickou záměnu a změny větného členění. Doslovný překlad, tedy nulová transformace, není totéž, jako překlad otrocký, který doslovně překládá vše, aniž by se brala v úvahu relevance či úzus, předává tedy jiný obsah. V případě, že věta odpovídá v cílovém jazyce významově, stylisticky i gramaticky větě v jazyce originálu, je doslovný překlad správným překladatelským řešením. Gramatickou záměnou se v cílovém jazyce pozmění některá z gramatických kategorií, nejčastěji číslo nebo slovní druh. Transformace textu originálu větným členěním je dvojí. Pokud je v textu originálu souvětí, které by v cílovém jazyce nebylo vhodné ponechat, je možné je rozdělit na několik vět, ať už z důvodů stylistických nebo sémantických. V opačném

případě je možné několik vět spojit v překladu do souvětí z důvodů sémantických, například pokud by samostatně stojící věta v překladu působila nepřírozeně, nebo z důvodů stylistických.

Mezi transformace lexikálně gramatické řadí Komissarov překlad antonymický, opis a kompenzaci. Při antonymickém překladu se kladná formulace přeloží antonymickou formulací zápornou a naopak, případně se při překladu využije opis, při kterém smysl výroku zůstane stejný při převrácení významu výroku. Takového druhu překladu se užívá pro zachování smyslu výroku. Při opisu se jeden výraz, který nemá v jazyce překladu přesný ekvivalent, přeloží několika slovy. Opisu se v některých případech autoři vyhýbají tak, že ponechají v překladu lexikálně transformovaný výraz, který vysvětlí poznámkou po čarou, případně odkazem na konci překládaného textu. Kompenzace se v textu užívá v případě nutnosti náhrady potlačeného nebo ztraceného významu či výrazu, a to na jiném místě v textu.

Překlad je možné dle Komissarova také adaptovat pomocí doplnění nebo vynechání. Doplnění je opodstatněné, pokud v cílovém jazyce není popisovaný jev plně srozumitelný ve formě, která by vznikla prostým překladem výchozího textu. Jedná se především o reálie (například místní upřesnění: *Pardubice* přeloženo *зопод Пардубице*), ale může se jednat také o lexikální doplnění. Doplnění textu má vždy za cíl zpřístupnit text čtenáři cílového jazyka a předat co nejvěrněji myšlenku způsobem, který odpovídá chápání a vnímání výchozího textu výchozím recipientem. Vynechání se týká převážně místních jmen objektů nebo situací. Cílem je předat čtenáři cílového textu emocionální působení textu výchozího. V každém jazyce jsou názvy objektů či situací, se kterými je spojena nějaká asociace, kterou je případně třeba převést do cílového jazyka jinými lexikálními prostředky. [KOMISSAROV, 2002, s. 116–178]

Při sledování způsobu překladu společenskopolitické terminologie se budeme opírat o V. N. Komissarova a jeho popis překladatelských transformací.

3.1 Základní společenskopolitické termíny období přestavby

Základem terminologického systému jsou termíny, které byly pro období přestavby nejdůležitější, nejčastěji užívané, na jejichž základě je toto období popisováno jak v minulosti, tak i v dnešní době. Z tohoto úhlu pohledu se jedná zejména o termíny *перестройка*, *новое политическое мышление* (*новое мышление*), *гласность*, *ускорение*,

демократизация, интенсификация velmi brzy po začátku přestavby a také dříve pojem s tehdy negativním zabarvením *реформа*. V následující části práce se budeme zabývat jejich vymezením, zařazením do terminologického systému a jejich užitím. Uvedeme i jejich varianty a také odvozená slova a budeme se jim věnovat z hlediska překladatelské problematiky. Všechny termíny uvedené v této části práce jsou uvedeny v glosáři (viz Příloha 1) a čerpáme je z knihy M. S. Gorbačova *Пřеставба а нове мышлені про наші земі а про celý svět* a projevů a statí Gorbačova. V rámci uvedení terminologického systému období přestavby se budeme zabývat také dalšími termíny, které v námi sledovaném období patřily do tohoto systému: *торможение, форсировать, плюрализм, оппозиция, либерализация, гипертрофия, левый, кризис*, včetně termínů víceslovných *общеевропейский дом* a dalších.

V rámci excerpcí uvedeme nejprve slovníkové definice jednotlivých termínů, které jsme byli schopni dohledat, následně se budeme věnovat překladu jednotlivých termínů i jejich odvozenin.

3.1.1 Перестройка – přestavba; perestrojka

Definice termínu *перестройка* se dá nalézt v etymologických a výkladových slovnících po roce 2000: „V SSSR v letech 1985–1991; počátek zásadních změn v politice a ekonomice, které byly zaměřeny na vytvoření tržních vztahů, rozvoj demokracie a veřejné informovanosti, ukončení studené války. V ruském jazyce 11.–17. stol. původní ruský derivát se sufixem *непе-* ze slova *стройка* nebo podstatné jméno slovesné *з перестроить*.“ [ŠAPOŠNIKOV, 2010]

Další definice se liší jen minimálně, např. „Процесс обновления советского общества, преобразований во всех сферах жизни – политической, экономической, социальной, культурной, начавшийся в 1985 г.“ [SOLGANIK, 2002] Solganik dále uvádí terminologická spojení, která dle jeho soudu nejlépe popisují užití termínu *перестройка*: *посол перестройки, знак перестройки, прорабы перестройки, активисты перестройки, противники перестройки; работать на перестройку, сорвать перестройку, тормозить перестройку, торпедировать перестройку, заговорить перестройку*.

Skljarevská [SKLJAREVSKAJA, 2005] uvádí terminologická spojení: *архитектор перестройки, прорабы перестройки* a odvozeniny *антиперестроечник, антиперестроечный, доперестроечный, квазиперестройка, контрперестроечный*,

перестроечник, перестроечный, перестройщик, по-перестроечному, постперестроечный, постперестройка, постперестройщик. Ne všechny tyto pojmy vznikly v době přestavby a ne všechny užíval ve svých pracích Gorbačov. Mnohé termíny byly používány až v jeho pozdějších textech, případně vznikly až jako reakce na přestavbu, či na události následující po ní. Z tohoto důvodu nebylo možné dohledat všechna uvedená terminologická spojení v námi vymezeném časovém období v pracích M. S. Gorbačova. Z uvedených výrazů jsme v jeho projevech dohledali terminologické spojení: *прорабы перестройки, доперестроечный, перестроечный*. *Прорабы перестройки* zachytil ve svém slovníku též Solganik: „О наиболее активных участниках, организаторах и вдохновителях перестройки.“ [SOLGANIK, 2002]

Trávníček [TRÁVNÍČEK, 1952] uvádí termín přestavba v českém jazyce: „ž. = přestavění, přestavování budovy, přenes. p. vlády, lidské společnosti = pronikavá změna“. Kopecký uvádí přestavbu v potřebném významu na třetím místě: „1. *пřеставění, преставовání*: p. budovy; plán výstavby a p-y města; p. kulis přemístění, *премист'овání*; stav. *Управа většího rozsahu než adaptace, реконструкce* 2. *Предělání, предělávání*: p. naftových motorů na jiný pohon 3. *Вúbec премěна něčeho в dokonalejší успоřádání; пребудовání reorganizace*: p. průmyslu; socialistická p. vesnice; ekon. p. dělnických mezd“. [KOPECKÝ, HAVRÁNEK, HORÁLEK, 1952]

Další rozšířenou definicí přestavby je například: „Осуществлявшиеся СССР в 1985–1991 гг. реформы и преобразования в области экономики, общественной и государственной жизни, направленные на развитие демократии, гласности, на выход страны в мировое сообщество.“ [SKLJAREVSKAJA, 2003] V této formulaci se termín přestavba definuje i pomocí termínu *гласность*, termín *ускорение* se v definici neuvádí.

Jediná slovesná forma, rozvedená v některém ze slovníků, které jsme k analýze použili, se nacházela v publikaci Jefremovové: *Перестраивать*: 1. Строиться, располагаться в строю иначе. 2. *Перен*. Изменять систему своей работы, направление своей деятельности // изменять свои взгляды, организацию своей жизни, свое отношение к чему-л. 3. *Страд*. К глаголу перестраивать. *Перестраивать, перестроение, перестроечный, перестроить, перестроиться, перестройка, перестройщик* [JEFREMOVA, 2001] Jefremovová neodkazuje konkrétně na užití termínu jen v době Gorbačovovy přestavby, pro neobeznámeného čtenáře by souvislost nemusela být patrná.

Z výše uvedených informací vyplývá, že pojem přestavba jako společenská změna existoval a to jak v českém tak i v ruském prostředí již v padesátých letech 20. století. V té době však námi sledovaný význam nebyl prvotním, ale druhotným významem. V období společenskopolitických změn, které Gorbačov prováděl, se termín stává v kontextu politických a historických prací prvotním. Splňuje všechny základní požadavky, které jsou podle Danilenkové na termín kladeny – ať už jde o průzračnost, kontextuální určitost polysémického pojmu, existenci definice nebo zařazení do systému termínů.

Za současný ekvivalent termínu *перестройка* je možné pokládat transkripci *perestrojka*. Přestavba jako termín se užívala především v dobových překladech. Dnes se v literatuře populárně naučné, historické či vědecké užívá výše zmíněný internacionální termín *perestrojka*. Změna užívaného termínu byla vyvolána situací, kdy původní ekvivalent termínu v cílové zemi nezakořenil. Přestavba v Československu netrvala dlouho a nebyla nijak široce prosazována, spíše naopak. Místní nomenklatura neměla o prosazování zásad přestavby zájem a po čase byl tento termín nahrazen vhodnější mezinárodně užívanou formou termínu. Tento ekvivalent je užíván především v zahraničních pracích historiků a politologů, v českém prostředí se toto téma prozatím nedomáhalo komplexního zpracování, terminologie se tedy přejímá ze zahraničních odborných textů. Užití původních překladatelských ekvivalentů by nyní nebylo v takovém druhu práce vhodné.

Základní překlad termínu *перестройка* byl v námi zkoumaných pracích v převažující většině případů doslovný – *přestavba*. Během komparace jsme našli kombinace terminologických spojení nebo slovních spojení, zahrnujících tento termín, například: *перестройка инвестиционной и структурной политики* – *přestavba investiční a strukturální politiky*, *перестройка управления экономикой* – *přestavba řízení ekonomiky*, atd.

V knize *Přestavba a nové myšlení pro naši zemi a pro celý svět* se velmi často vyskytují terminologická slovní spojení, například *задача перестройки* nebo *экономическая перестройка*. V projevech Gorbačova se vyskytovala i další spojení: *дело* n., *замысел* n., *коренная* n., *политика* n., *политический курс* na n., *процесс* n., *психологическая* n., *радикальная* n., *н. системы планирования и управления*, *стратегии* n., *структурная* n., *н. управления экономикой*.

1. *Перестройка — в центре духовной жизни самого нашего общества.* ([1], s. 6)
Пřestavba je v samém středu duchovního života naší společnosti. ([2], s. 6)

Termín *перестройка* je přeložen doslovně analogickým českým ekvivalentem.

1. *Программа перестройки уже воплощена в серии государственных, законодательных актов, одобренных Верховным Советом СССР. Одновременно идет каждодневная практическая работа по реализации стратегии перестройки.* ([1], s. 57)

Program přestavby byl již konkretizován v celé řadě státních zákonodárných aktů schválených Nejvyšším sovětem SSSR. Zároveň pokračuje každodenní praktická práce spojená s realizací strategie urychlení. ([2], s. 51)

V tomto úryvku je termín *перестройка* použit dvakrát. Poprvé je přeložen doslovně, podruhé je však přeložen jako *urychlení*. Vzhledem k tomu, že jsme nebyli schopni se s nikým z překladatelského kolektivu spojit, není možné přesně zjistit příčinu této záměny.

Tam, kde figuruje termín *перестройка* jako substantivum, se v převážné většině případů vyskytuje také v překladu substantivní forma termínu *пřestavba*. Kromě substantivní základní formy termínu se ve výchozím ruském textu často objevují také další odvozeniny, především slovesa a adjektiva.

1. *У нашего поколения задача громадная — перестроить страну.* ([1], s. 60)

Naše generace má obrovský úkol, jímž je пřestavba země. ([2], s. 54)

2. *Перемен не хочет тот, кто считает, что у него уже есть то, что ему нужно, и зачем ему перестраиваться?* ([1], s. 26)

Пřeměny si nepřije ten, kdo se domnívá, že už má všechno, co potřebuje – a nač by tu tedy пřestavba byla? ([2], s. 25)

3. *Центральный Комитет КПСС понимал, что ускорения не будет, если мы не начнем перестраивать общественную жизнь, не будем оздоравливать всю атмосферу в партии, обществе.* ([27], s. 428)

Ústřední výbor KSSS si uvědomoval, že urychlení nezačne, pokud nezahájíme

přestavbu společenského života a pokud nebudeme ozdravovat celé ovzduší ve straně a společnosti. ([28], s. 445)

4. В этом направлении мы и перестраиваем экономический механизм в легкой промышленности. ([9], s. 215)

Právě v tomto směru provádíme přestavbu hospodářského mechanismu v lehkém průmyslu. ([10], s. 227)

Slovesné ekvivalenty termínu *перестройка* byly do českého jazyka překládány především gramatickou záměnou. V cílovém textu tedy bylo sloveso nahrazeno termínem ve formě substantiva v cílovém jazyce. Substantivní formy se překladatelé drží ve všech vybraných příkladech. Na třetím příkladu je možné pozorovat také gramatickou záměnu slovního spojení (*общественную жизнь* – *společenského života*). Čtvrtý příklad zastupuje stejný způsob překladu slovesa – tedy substantivem *пřеставба* s pragmatickou adaptací přidáním slovesa *provádíme* a gramatickou záměnou následujícího slovního spojení (*экономический механизм* – *hospodářského mechanismu*).

1. И будет несправедливым отказать кому-либо в праве перестраиваться, действовать сегодня иначе, чем вчера, исходить сегодня из осознания той ситуации, тех целей, которые выдвинуло время. ([1], s. 49)

A bylo by nespravedlivé odírat někomu právo přeorientovat se, jednat dnes jinak než вчера na základě pochopení situace a cílů, které nastolila doba. ([2], s. 55)

2. Таким образом, товарищи, мы обязаны еще и еще раз оценить сложившееся положение и решительно перестраивать то, что устарело, изжило себя. ([9], s. 220)

Soudruzi a soudružky, musíme tedy znovu a znovu hodnotit vzniklou situaci a různě měnit to, co zastaralo a co se přežilo. ([10], s. 232)

3. Кто способен перестроиться и пойти новыми путями в политической, организаторской и идеологической работе, тот будет работать и будет пользоваться поддержкой у трудящихся и партийных организаций. ([1], s. 124)

Kdo je schopen se změnit a dát se novými cestami politické, organizátorské a

ideologické práce, ten bude pracovat a bude mít podporu pracujících i stranických organizací. ([2], s. 106)

Ve všech případech řešil překladatel situaci užitím generalizace. Termín užit nebyl, tudíž se nepatrně změnil smysl výroku, ale hlavní myšlenka byla touto cestou vyjádřena. Jednotná forma pro překlad slovesného ekvivalentu termínu tedy nebyla nastolena.

Adjektiva odvozená od termínu *перестройка* se v knize *Пrestavba a nové myšlení pro naši zemi a pro celý svět* nevyskytovala, teprve postupně se začala objevovat v dalších Gorbačovových projevech. Například: „Съезд колхозников показал, какой мощной перестроечной энергией оно обладает“. ([25], s. 4) Dohledali jsme také spojení *перестроечная песня*, které se uvádí v některých slovnících (např. Slovník přestavby), dále *перестроечные преобразования* nebo *перестроечные процессы*. Tyto projevy však nebyly přeloženy do českého jazyka, není tedy možné u těchto příkladů dohledat překladové ekvivalenty.

V převážné většině případů byl termín přeložen analogicky českým ekvivalentem termínu *перестройка*. Z mnoha podob termínu v textu originálu byl při překladu užíván nejčastěji termín ve formě substantiva *пřestavba*. V případech, kdy to bylo možné vzhledem ke srozumitelnosti textu, překladatelé užívali gramatickou transformaci, generalizaci, modulaci, či opis. Slovesa (*перестроить*, *перестраиваться*, atd.) byla překládána dle kontextu tak, aby zachycovala jeden z hlavních smyslů textu předlohy, nedošlo však ke sjednocení překladu těchto ekvivalentů termínu. Adjektiva (*перестроечный*) jsme v námi analyzovaných textech v českém jazyce nedohledali. Takový způsob nahrazování je způsoben tím, že v českém jazyce není možné termín převést do slovesné či adjektivní formy.

3.1.2 Ускорение – urychlení; urychlování

Termín *ускорение* – *urychlení*, *urychlování* se v ruských i českých slovnících objevuje méně frekventovaně. V námi požadované definici je možné jej najít například ve slovníku Skljarevské: „Směr vlády SSSR vedoucí k intenzivnímu růstu vědeckotechnického rozvoje a sociální a ekonomické základny, označující začátek přestavby.“ [SKLJAREVSKAJA, 2003]

V dalších publikacích můžeme najít pouze základní, neutrální význam tohoto pojmu.

Soudíme tedy, že jako termín sloužil tento pojem pouze v období přestavby a následně ztratil svůj terminologický význam. Zdá se nám pravděpodobné, že v ruské realitě to bylo způsobeno malou motivovaností a širokým rozptylem užívání v různých kontextech. V českém i ruském kontextu se urychlení jako termín dosud užívá například ve fyzice (*urychlení částic*), ovšem v kontextu společenskopolitické terminologie je možné jej najít pouze v dobových textech.

1. *И все это интегрируется в главное — в ускорение научно-технического прогресса*. ([1], s. 22)

Vše to se pak spojuje v urychlení vědeckotechnického pokroku jako hlavním článku celého řetězu. ([2], s. 22)

2. *Они тоже переживают непростой, но очень важный период поисков в своем развитии, разрабатывают и пробуют пути ускорения экономического и социального роста*. ([1], s. 6)

Také ony prožívají nejednoduché, velmi závažné období hledání cesty dalšího rozvoje a zkoušejí způsoby urychlování hospodářského a sociálního růstu. ([2], s. 6)

U většiny ruských deverbativ není vid formálně rozlišení. Termín *ускорение* proto v českém jazyce zahrnuje varianty obou vidů. Překladaatel je nucen konkretizovat a zvolit při překladu jeden z vidů. Ve výše uvedených případech pak překladaatelé užili v každém substantivum jiného vidu, přesto se jedná o překlad doslovný. Vidíme zde zároveň příklad překladu ustálených slovních spojení. První případ pak představuje jak vynechání, tak doplnění (v první větě souvětí doplnění pro jednodušší pochopení smyslu věty, ve druhé nahrazení lexikálně sémantickou transformací – modulací). [KOMISSAROV, 2002, s. 163]

1. *Демократизация общественной атмосферы, продвижение по пути социально-экономических преобразований набирают ускорение во многом благодаря развитию именно гласности*. ([1], s. 72)

Demokratizace společenské atmosféry a postup cestou sociálně ekonomických přeměn se v mnohem urychlují právě zásluhou veřejné informovanosti. ([2], s. 64)

Nejčastěji byla při překladu užívána varianta transformace gramatickou záměnou, tedy nahrazování substantiva slovesem. Vzhledem k tomu, v jaké šíři se užívá termínu ve výchozím jazyce, považujeme tuto překladatelskou tendenci za legitimní. Překladatelé se převážně drželi příbuzných slov (*zrychlit, urychlit*), ačkoli došlo k posunu od substantiva ke slovesu, smysl výroku zůstal zachován.

1. *Глубокая заинтересованность трудящихся в судьбах своего социалистического Отечества, их трудовая и политическая активность – вот что всегда давало и дает мощное ускорение прогрессу общества, позволяло успешно преодолевать все трудности и препятствия.* ([5], s. 198)

Hluboký zájem pracujících o osud socialistické vlasti, jejich pracovní a politická aktivita vždy mohutně urychlovaly a urychlují rozvoj společnosti, vždy umožňovaly úspěšně překonávat všechny obtíže a překážky. ([6], s. 209)

Překladatel užil možnosti lexikální modulace původního slovního spojení. Dle našeho názoru tak velmi zdařile převedl důraz na postupující urychlení rozvoje.

1. *У нас это не антагонистическая борьба, это поиск, дискуссия: как нам выйти на широкую дорогу перестройки, как ускорить шаг и сделать его твердым, а движение необратимым.* ([1], s. 80)

U nás to není antagonistický boj, je to hledání, je to diskuse, jak vykročit na širokou cestu přestavby, jak zrychlit krok, aby byl pevný a postup nezvratný. ([2], s. 70)

Překladatel využil podobnosti slovního spojení se slovesnou formou termínu a českého ustáleného slovního spojení *zrychlit krok* a zachoval gramatickou formu originálu. Není použit přímo termín, přesto je překlad smyslem odpovídá.

1. *Государство не останавливалось ни перед какими затратами, а люди готовы были идти на жертвы во имя ускоренного развития своей Родины, укрепления ее обороноспособности, защиты независимости страны и ее социалистического выбора.* ([1], s. 43)

Stát nelitoval sebevětších výdajů a lidé byli ochotní přinášet v zájmu urychlení rozvoje své vlasti, upevnění její obranyschopnosti, zajištění nezávislosti země a její socialistické

orientace velké oběti. ([2], s. 39)

V tomto případě bylo termínem v textu předlohy adjektivum, v překladu je termín v substantivní formě a je doplněn takovým způsobem, aby byla substantivní forma ekvivalentní dle kontextu.

1. *На самом же деле, товарищи, опора на коллектив, создание в нем дружной творческой обстановки, а дальновидные руководители именно так и действуют, - это самый главный ускоритель движения вперед.* ([15], s. 142)

Ve skutečnosti však, soudružky a soudruzi, opřít se o kolektiv, vytvořit v něm družné a tvůrčí ovzduší, je hlavní prostředek k urychlení postupu. Prozíraví vedoucí pracovníci tímto způsobem jednají. ([16], s. 152)

Pojem odvozený – *ускоритель*, je v tomto případě, stejně jako ve většině dalších případů překladu odvozenin tohoto termínu přeložen pro lepší srozumitelnost slovesem, doplněn pak pro udržení významové reflexe významu originálu.

Velmi podobně se ve stejné době užívá synonymní pojem *Форсировать*: „1. Усилить (усиливать), ускорить (ускорять). *Форсировать строительство комбината, форсировать военное производство; курс на форсирование военных программ; форсированные темпы чего-л.* „Вместо сдерживания форсируют размещение новых ракет“ (1985).“ [SOLGANIK, 2002] Slovo *форсировать* je v ruském jazyce slovem přejatým, do českého jazyka se překládalo stejně jako *ускорить/ускорять*:

1. *Мы хладнокровно реагировали на заявление экстремистских группировок в США о необходимости форсировать СОИ и срочно начать испытания и даже развертывание ПРО космического базирования.* ([1], s. 184)

С холодной головой jsme reagovali i na prohlášení extremistických skupin v USA, že je nutné urychlit SDI, neprodleně zahájit zkoušky a dokonce i rozvinování protiraketové obrany ve vesmíru. ([2], s. 222)

2. *Очень скоро и по другой причине стало ясно, что не форсировать индустриализацию было нельзя.* ([1], s. 31)

Velmi brzy se ukázalo, že je nezbytně nutné urychlit industrializaci ještě z jiného důvodu. ([2], s. 33)

3. *В некоторых организациях форсируют рост партийных рядов в ущерб их качеству, не проявляют взыскательности к вступающим.* ([9], s. 264)

В некоторых organizacích urychlují růst stranických řad na úkor jejich kvality a nejsou dost nároční

vůči těm, kdo do strany vstupují. ([10], s. 275)

Synonymní internacionalismus *форсировать* se stejně jako ruské sloveso *ускорить/ускорять* překládalo převážně slovesem *urychlit/urychlovat*.

K termínu *ускорение* je také možno dohledat antonyma, která se v tomto historickém období dají považovat za termíny, spadající do společenskopolitické terminologie jako *торможение* nebo *механизм торможения*.

1. *Торможение и застойные явления в экономике не могли не отразиться на других сторонах жизни общества.* ([1], s. 15)

Útlum a stagnační jevy v ekonomice se nemohly neodrazit i v jiných oblastech života společnosti. ([2], s. 16)

2. *Нельзя более мириться с низкими темпами строительства, из-за чего замораживаются огромные средства, тормозится научно-технический прогресс в народном хозяйстве.* ([9], s. 205)

S nízkým tempem výstavby, které zmrazuje obrovské prostředky a brzdí vědeckotechnický pokrok v národním hospodářství se nelze déle smířovat. ([10], s. 217)

3. *На почве самоуспокоенности, нарушения естественного процесса смены руководства возникли явления застоя и заторможенности в стране, о которых я рассказал выше.* ([1], s. 41)

V důsledku sebeuspokojení a porušování přirozeného procesu výměny kádrů ve vedení došlo ke stagnaci a zbrzdění, o nichž jsem již hovořil. ([2], s. 37)

Většinou se termín *торможение* překládalo slovem *útlum*, ve slovesné či adjektivní formě pojmem *brzdit*, *тормозные устройства* pak jako *brzdící mechanismus*.

Ve stejné době se začíná používat také termín *застой* a jeho odvozenina *застойный*, který je spojován především s obdobím vlády Brežněva.

1. *Альтернатива ей — консервация застоя.* ([1], s. 55)

Jedinou alternativou je zachování stagnace. ([2], s. 49)

Výše uvádíme příklad překladu odvozeného slova překladatelským ekvivalentem substantiva. Na prvním příkladu výše uvedeného překladu termínu *торможение* popozorujeme také překlad terminologického slovního spojení *застойные явления*.

Při popisu problémů přestavby se také často užívalo volné terminologické spojení *перестройка буксует*. Uvádíme zde nejčastější překladatelské řešení:

1. Политбюро ЦК пришло к однозначному выводу: перестройка забуксует, если в нее основательно - и в сфере экономики, и в социальной сфере, и в сфере политики, и в духовной сфере и в сфере управления - не включится главное действующее лицо - народ. ([27], s. 428)

Politické byro ústředního výboru dospělo k jednoznačnému závěru, že při přestavbě to bude skřípat, jestliže se do ní plně nezapojí jak v hospodářské, tak i v sociální sféře, ve sféře politické a duchovní i ve sféře řízení hlavní aktér – lid. ([28], s. 445–446)

3.1.3 Гласность - veřejná informovanost; glasnost'

Гласность neboli *veřejná informovanost* je definována v publikaci Šapošnikova následujícím způsobem: „производное от гласный; открытая и полная информация всего населения о любой общественно значимой деятельности и возможность ее свободного и широкого обсуждения. Получило широкое распространение в конце 1980-х гг. Производное с суф. -ость от русского церковного славянизма *гласный* „публичный“, „депутат городской общины“.“ [ŠAPOŠNIKOV, 2010]

Skljarevská jej ve svém slovníku definuje takto: „Jeden z nejdůležitějších znaků procesu demokratizace společnosti poloviny osmdesátých let – otevřené a úplné informování o činnosti státních, společenských a jiných struktur a možnost svobodné diskuze o nich.“ [SKLJAREVSKAJA, 2003] Také uvádí tato terminologická spojení: *уровень гласности, принцип гласности, политика гласности, расширение гласности; г. судопроизводства, придавать гласности, становиться достоянием гласности, свойство и состояние гласного.*

Solganik ve svém slovníku také uvádí definici: „Открытость форумов и собраний, широкая информированность населения о работе руководящих органов, создание демократического, опирающегося на общественное мнение механизма выдвижения руководящих кадров. *Принцип гласности, политика гласности.* „Гласность обретает сегодня не только полноценное „гражданство“, но и удивительную (если можно так выразится применительно к ней) скорость.“ (1988)“ [SOLGANIK, 2002]

Dá se říci, že tento výraz je v překladech nejkomplikovanějším pojmem a překládá se nejméně jednotně. Ačkoli je unifikace jedním ze základních příznaků terminologie, v tomto případě v české realitě k unifikaci nedošlo. V Rusko-českém slovníku pro hospodářskou sféru má tento termín význam publicita (obchodů) či veřejnost (soudního řízení). Akademický slovník cizích slov přiřazuje pojmu *glasnost'* překlad veřejná informovanost. Kopecký

překládá tento termín následovně: „všeobecná známost, zveřejnění; *передать дело гласности* zveřejniti, publikovati, uvést ve známost; *опасаться гласности* báti se zveřejnění“. Podobným způsobem se také v ruském jazyce tento pojem vykládal v první polovině dvacátého století: „Доступность общественному обсуждению, контролю; публичность. Г. суда. Принцип гласности. Передать гласности что-н. (сделать известным обществу, опубликовать).“ [VOLIN, UŠAKOV, 1940]

Výše uvedené poznatky ozřejmňují, že termín *гласность* je v ruském jazyce zastoupen a chápán jako termín období přestavby, který má ovšem mnohem starší původ, a tím je také motivován. V českém jazyce termín nebyl podle výše uvedených poznatků chápán jednotně. Překladovým ekvivalentem termínu bylo téměř výhradně slovní spojení *veřejná informovanost*.

V současnosti termín *гласность* již není překládán stejným způsobem. Stejně jako při překladu termínu *непестройка* se nejčastěji užívá mezinárodního termínu *perestrojka*, je nejčastěji v historické a publicistické sféře termín *гласность* překládán transkripcí: *glasnost'*. Vzhledem k tomu, že *пřеставба* ani *веřejná informovanost* nebyly termíny, které by v českém prostředí zakořenily, mohlo se v obou těchto případech lehce přejít od domácích verzí termínů *пřеставба* a *веřejná informovanost* k mezinárodním *perestrojka* a *glasnost'*.

V rámci SSSR byla *гласность* jedním z nejdůležitějších bodů přestavby. Možnost se do určité míry svobodně a případně i kriticky vyjadřovat vůči vládnoucí vrstvě byla vítaná, ale překvapivá. V českém prostředí bylo mnoho odlišností, společnost byla rozvinutější, existoval aktivní samizdat, přístup k informacím byl větší. Slovní spojení *веřejná informovanost* mohla mít také negativní konotaci vzhledem k blízkosti pojmu *Веřejná bezpečnost*.

1. *Провозглашен курс на гласность*. ([1], s. 23)

Byla vyhlášena orientace na веřejnou informovanost. ([2], s. 23)

Termín byl přeložen úplnou variantou termínu v překladu, jedná se o překlad doslovný.

1. *Больше света, больше гласности во внешнеполитических делах, поменьше*

тактических хитросплетений и словесных уверток. ([1], s. 162)

Více světla, více informovanosti, a méně vyumělkovanosti a slovních vytáček v zahraniční politice. ([2], s. 140)

Ačkoli překladatel užil zkrácenou verzi termínu, čtenáře tím o smysl neochudil. Tento druh překladu je také možné považovat za generalizaci.

1. *Гласность — это атрибут социализма.* ([1], s. 52)

Veřejná informovanost a otevřená politika organicky patří k socialismu. ([2], s. 47)

Překladatel přeložil termín úplnou variantou překladového ekvivalentu a doplnil jej. Jedná se tedy o autorskou modulaci textu, kdy překladatel pravděpodobně cítil potřebu rozvést text originálu pro lepší pochopení myšlenky autora příjemcem textu.

1. *Но это самая представительная и массовая трибуна гласности.* ([1], s. 73)

Jsou ale nejrepresentativnější a nejmasovější tribunou publicity. ([2], s. 65)

Překladatel v tomto případě užil pouze modulace a pozměnil smysl věty. Vzhledem k tomu, že se v textu jednalo o hromadné sdělovací prostředky, je možné, že překladatel inklinoval k užití výrazu, více spojeného s touto problematikou, a proto užil výraz *publicita*.

1. *Мы довели до них точку зрения ЦК: было бы очень печально, если вместо консолидации творческой, художественной интеллигенции разгорится перебранка и ее участники начнут использовать гласность, открытость, демократизм для сведения счетов, добиваться реванша за прошлые обиды, мстить за критику.* ([1], s. 80)

Řekli jsme jim: bylo by velmi smutné, kdyby se místo konsolidace tvůrčí, umělecké intelligence měly rozhořet rozepře a jejich účastníci využívat veřejné informovanosti a demokratismu k vyrovnávání účtů, snahám o revanš za minulé křivdy, mstít se za kritiku. ([2], s. 70)

2. *Потому и нужно находить баланс интересов, и мы его находим через новый хозяйственный механизм, через формы демократии, через обстановку гласности, через включение людей во все процессы перестройки.* ([1], s. 96)

Proto je třeba snažit se o rovnováhu zájmů, a tu nám zprostředkovává nový hospodářský mechanismus, formy demokracie, ovzduší otevřenosti a veřejné informovanosti, zapojování lidí do všech procesů přestavby. ([2], s. 84)

Termín byl přeložen v obou výše uvedených případech plnou verzí překladového ekvivalentu. V prvním úryvku byl vynechán výraz *открытость*, zatímco v druhém případě došlo k doplnění.

Nejčastěji byl termín přeložen přesně, a to ať již plnou, či zkrácenou verzí překladového ekvivalentu. Autoři také často užívali možnosti modulace a doplnění.

3.1.4 Демократизация — demokratizace; демократизм — demokratismus

Termín demokratizace můžeme dohledat například ve slovníku Solganika: „Переустройство государства, общества на демократических основах; утверждение, развитие демократических начал. *Демократизация общества, демократизация государственных органов, демократизация управления экономикой, демократизация сельскохозяйственного сектора, процесс демократизации, программа демократизации.*“ [SOLGANIK, 2002]

Gorbačov prosazoval demokratizaci zpočátku velmi opatrně, nejdříve v rámci demokratizace společnosti či ekonomiky. Postupně však začal zavádět principy, které byly do té doby považovány za znaky čistě západních demokracií.

Jedná se o termín, který byl v období přestavby užíván minimálně, většinou ve spojení *демократизация общества — demokratizace společnosti, демократизация общественной атмосферы — demokratizace společenské atmosféry, демократизация планирования — demokratizace plánování.*

1. Короче говоря, нужна широкая демократизация всей жизни общества. ([1], s. 28)

Stručně řečeno: potřebujeme širokou demokratizaci celého života společnosti. ([2], s. 26)

Doslovný překlad byl nejčastěji užitou možností překladu také tohoto termínu.

1. *Преобразования, которые происходят в стране сейчас — пожалуй, крупнейший после Октября шаг по пути развития социалистического демократизма.* ([22], s. 409)

Пřeměny, které se nyní odehrávají v naší zemi, jsou snad po Říjnové revoluci největším krokem v rozvoji socialistického demokratismu. ([23], s. 32)

2. *И еще раз скажу. Нам нужно последовательно и настойчиво углублять социалистический демократизм.* ([27], s. 430)

Znovu opakuji, musíme důsledně a vytrvale prohlubovat socialistickou demokracii. ([28], s. 448)

V prvním případě uvádíme příklad doslovného překladu, v případě druhém jde o modulaci s nejasnou motivací překladatele. Je možné, že překladatel soudil, že se jedná o synonymní ekvivalent, nebo že k posunu ve významu nedošlo.

1. *Больше социализма — значит, больше демократизма, гласности, коллективизма в общественной, больше культуры, человечности в производственных, общественных и личных отношениях между людьми, больше достоинства и самоуважения личности.* ([1], s. 32)

Více socialismu znamená více демократии, veřejné informovanosti a kolektivismu ve společenském soužití, více kultury a lidskosti jak ve výrobních, tak společenských a osobních vztazích lidí, více důstojnosti a sebeúcty. ([2], s. 30)

V tomto případě se jedná již o synonymní ekvivalent (demokratismus – demokracie), překladatel se chtěl pravděpodobně vyhnout stejné koncovce – socialismus, demokratismus, kolektivismus, k modulaci však mohlo dojít i z jiného důvodu.

Opozice, termín, který měl původně negativní konotaci, získává konotaci pozitivní, což je poznat například na srovnání hesel slovníku Solganika a Šapošnikova: „Оппозиция: противодействие, сопротивление (книжн.); группа лиц внутри какого-л. общества, организации, партии, ведущая политику противодействия, сопротивления большинству; противопоставление, противопоставленность (спец.).

Оппозиция отм. в 3-м изд. слов. Даля, как иностр. слово – в 1898 г., оппозиция и оппозиция отм. в слов. Ушакова (1938)“ [ŠAPOŠNIKOV, 2010]; „Оппозиция: Партия или группа лиц внутри какого-л. государственного органа, партии и т.п., противопоставляющая свои взгляды, свою политику и т.п. взглядам, политике и т.п. большинства. *Научная оппозиция, внутрипартийная оппозиция, парламентская оппозиция; оппозиция чей-л. политике.*“ [SOLGANIK, 2002] Z tohoto srovnání je patrný rozdíl ve vnímání tohoto termínu. Tento termín ve významu slovního spojení *политическая оппозиция* byl přeložen existujícím domácím termínem (*politická opozice*). Následující příklad dokazuje posun ve vnímání pojmu.

1. *На Западе сразу заговорили о какой-то оппозиции.* ([1], s. 54)

Na Západě hned začali mluvit o jakési opozici. ([2], s. 50)

Dalším demokratickým principem je pluralismus. Jakožto pluralismus názorů jej Gorbačov vnímá pozitivně, nejedná se však o pluralismus jakožto termín z okruhu dnešní politologické terminologie. V době předcházející přestavbě se také jednalo o slovo silně negativně zabarvené. Srov. „Плюрализм: Множественность равноправно конкурирующих течений, сил в политике, идеологии, религии и т.п., трактуемая в предшествующий перестройке период как требование реакционных или оппортунистических деятелей.“ [KOTELOVA, 1995]; „Плюрализм: Множественность мнений, взглядов, позиций. Плюрализм открывает ныне простор для выражения позиций, отражающих различные интересы, для здоровой, реалистической оценки происходящего, для сопоставления многообразных вариантов перестройки нашего общества.“ (1989) [SOLGANIK, 2002] Překlad termínu je jednotný: *плюрализм мнений - pluralismus názorů, социалистический плюрализм - socialistický pluralismus.*

1. *Такой плюрализм мнений мы считаем естественным и полезным.* ([1], s. 56)

Tento pluralismus názorů považujeme za přirozený a užitečný. ([2], s. 52)

Jedním z dalších Gorbačovem často využívaným pojmem je termín liberalizace, který stejně jako další výše zmíněné termíny postupně ztrácí svou negativní konotaci. „Либерализация: Направление в политике, экономике и т.д., предполагающее послабление, уступки кому-л., в чем-л.“ [KOTELOVA, 1995] Stejně jako u výše zmíněných pojmů (pluralismus, opozice) také tento termín Gorbačov v žádné ze svých prací nedefinuje přesně, ale je zřejmé, že obzvláště v počátcích přestavby tento termín vztahoval rámcově k socialistickému systému, a demokratizaci, stejně jako liberalizaci či opozici považoval za zdravou pouze v rámci KSSS.

1. *Некоторые политические деятели и средства массовой информации, особенно в США, пытаются представить перестройку в нашей стране как „либерализацию“, предпринимаемую под давлением Запада.* ([1], s. 128)

Нěkteří politici a нěктерé hromadné sdělovací prostředky, zejména в USA, се snaží vydávat přestavбу в naší zemi за „liberalizaci“, к níž dochází под tlakem Запада. ([2], s. 110)

3.1.5 Интенсификация — intenzifikace; posilování

Intenzifikace je termín, který byl nejvíce spojen s urychlením, v terminologické soustavě je jedním z nejméně motivovaných. Překládal se většinou českým ekvivalentem – internacionalizmem *intenzifikace*, odlišným překladem bylo pouze počestění: *posilování*. V převážné většině jsou překladové ekvivalenty jednotné: *всесторонняя интенсификация* – *všestranná intenzifikace*, *интенсификация общественного производства* – *intenzifikace společenské výroby*, *перевод производства на рельсы интенсификации* – *převezení výroby na cestu intenzifikace*, *программа интенсификации* – *program Intenzifikace 90* (aktualizace termínu), *интенсификация производства* – *intenzifikace výroby*.

Termín *интенсификация* se překládal téměř výlučně doslovným způsobem.

1. *Перестройка — это всесторонняя интенсификация советской экономики*. ([1], s. 29)

Пrestavba znamená všestrannou intenzifikaci sovětské ekonomiky. ([2], s. 28)

2. *Интенсификация общественного производства побуждает по-новому взглянуть и на проблемы эффективной занятости, произвести перегруппировку рабочей силы*. ([1], s. 98)

Intenzifikace společenské výroby si vynucuje nový pohled i na problémy efektivní zaměstnanosti a vyžaduje přeskupení pracovních sil. ([2], s. 86)

Tento termín také měl svůj slovesný ekvivalent *интенсифицировать обсуждения*, článek, ve kterém se objevil, však nebyl přeložen.

3.1.6 Новое политическое мышление — nové politické myšlení; новое мышление — nové myšlení

Jedná se o komplexní název Gorbačovovy politické filozofie přestavby. Zahrnuje jeho hlavní názory, týkající se jednání států na mezinárodní scéně, stejně jako v rámci svého suverénního prostoru. V současnosti se jedná o výraz v českém i ruském prostředí mimo dobovou nebo historickou literaturu nemotivovaný, ve slovnících ruského ani českého jazyka jej není možné dohledat jako termín (mimo již zmíněnou literaturu, zaměřenou na období

přestavby). Překlad termínu byl v rámci námi provedeného výzkumu homogenní: *новое политическое мышление* – *nové politické myšlení*, *новое мышление в международных делах* – *nové myšlení v mezinárodních záležitostech*, *ростки нового мышления* – *klíčení nového myšlení*. Jako další pojem tohoto druhu bychom mohli uvést *общечеловеческие ценности* – *všelidské hodnoty*, které nahradily „třídní“ postoj.

1. Мы свой выбор сделали, утверждая новое политическое мышление и обязывающими заявлениями, и конкретными действиями и поступками. ([1], s. 143)

Мы jsme se již rozhodli a nové politické myšlení potvrzujete jak závaznými prohlášeními, tak konkrétními akcemi a činy. ([2], s. 123)

2. Мы видим признаки формирования нового мышления во многих странах, в разных слоях общества. ([1], s. 145)

Náznačky utváření nového myšlení pozorujete v mnoha zemích, v různých vrstvách společnosti. ([2], s. 126)

Vzhledem ke dvěma verzím tohoto termínu existují také dvě překladatelské varianty, úplná *новое политическое мышление* — *nové politické myšlení*, a zkrácená *новое мышление* — *nové myšlení*. Většinou se tento termín překládal jedním z těchto překladatelských ekvivalentů.

1. Могут сказать, что новое политическое мышление все еще с трудом пробивает себе путь в мировой политике. ([1], s. 179)

Někdo může říci, že nové myšlení si ve světové politice ještě s obtížemi klesí cestu. ([2], s. 142)

Ve výjimečných případech byla úplná verze přeložena jako zkrácená či naopak.

3.1.7 Реформа — reforma; реформизм — reformismus

Tento termín měl před obdobím přestavby také velmi negativní konotaci. Gorbačov jej začal užívat jen velmi zvolna, ale rehabilitoval jej. Také jeho reforma měla v rámci přestavby probíhat bez zásadních změn systému. Potvrzení můžeme najít například ve slovníku

Šarošnikova: „реформа: преобразование, изменение, переустройство чего-л.; преобразованное в какой-л. области государственной, экономической и политической жизни, не касающееся основ существующего социального строя; *прилаг.* реформенный. Отм. в словарях рус. языка с 1806 г. (военная реформа, перестройка войск).“ [ŠAROŠNIKOV, 2010]

Překladové ekvivalenty např.: *радикальная реформа* — *radikální reforma*, *реформа хозяйственного механизма и управления* — *reforma hospodářského mechanismu a řízení*, *экономическая реформа* — *hospodářská reforma*. S negativní konotací se užívá termín *реформизм* — překladový ekvivalent má stejnou konotaci: *reformismus*. I v tomto případě jsme dohledali slova odvozená od termínu *реформа* poté, co se termín zas začal šířeji užívat (ztratil většinu negativní konotace).

1. Некоторых пугает даже термин „реформа“. ([1], s. 49)

Нěкого дěсі і термін „reforma“. ([2], s. 44)

2. Но сейчас ситуация такова, что ограничиться частичными улучшениями нельзя - необходима радикальная реформа. ([9], s. 212)

Nyní je však situace taková, že se nelze omezit na dílčí zlepšování – je nutná radikální reforma. ([10], s. 223–224)

Již v roce 1987 je termín užíván bez negativní konotace. Překlad je v převažující většině případů doslovný.

1. А ведь Ленин не боялся употреблять это слово и даже учил самих большевиков „реформизму“, когда это требовалось для развития дела революции в новых условиях. ([1], s. 49)

Ale vždyť Lenin se nebál toto slovo používat a dokonce učil „reformismu“ samotné bolševiky, když to vyžadovalo rozvíjení revoluce v nových podmínkách. ([2], s. 44)

2. Учитывался и прошлый опыт, когда неоднократные попытки реформировать верхний эшелон управления, не подкрепленные движением «снизу»,

терпели неудачу, ибо встречали упорное сопротивление со стороны аппарата управления, не желавшего расставаться со многими своими прерогативами и правами. ([1], s. 82)

Прихлíželi jsme i ke zkušenostem z minulosti, kdy opakované pokusy reformovat nejvyšší stupeň řízení, nepodporované hnutím „zdola“, končily nezdarem, protože narážely na houževnatý odpor řídicího aparátu, který se nechtěl rozloučit s mnohými svými výsadami a právy. ([2], s. 73)

Znovu se začínají v ruském jazyce užívat odvozená slova, jsou překládány doslovně svými překladovými ekvivalenty.

Ve spojení s reformou se nejprve vzhledem k západoevropským demokraciím a následně postupně i ve vztahu k realitě Sovětského svazu začíná užívat výraz krize: „Кризис: 1. Резкое изменение, крутой перелом; тяжелое переходное состояние. *Переживать кризис, преодолевать кризис; кризис начался, кризис наступил; тяжелый кризис, духовный кризис. «Политика тори переживает глубокий кризис» (1985)*“ [SOLGANIK, 2002]; „Кризис: резкий, крутой перелом в чем-л.; обусловленное противоречиями в развитии общества расстройство экономической жизни; затруднительное, тяжелое положение (*разг.*); *прилаг.* кризисный. Изв. в рус. языке XIX в.“ [ŠAPOŠNIKOV, 2010] Solganik ve svém slovníku uvádí také termín politická krize: „Политический кризис: Политическая обстановка в стране, характеризующаяся резким недовольством народных масс политикой правительства.“ [SOLGANIK, 2002] Tento termín již užívá i Gorbačov (*политический к. - politická krize*). Překlad termínu je jednotný: *кризис* — *krize* (dále např.: *глубокий к. — hluboká krize, международный к. — mezinárodní krize, к. социализма — krize socialismu, социально-политический к. — sociálně politická krize, nebo кризисные ситуации — krizové situace*).

1. На Западе, включая США, перестройку истолковывают по-разному. В том числе и так, будто вызвана она катастрофическим состоянием советской экономики, отражает разочарование в социализме, кризис его идей и конечных целей. ([1], s. 5)

Na Západě včetně USA interpretují přestavbu různým způsobem, například i tak, že prý ji vyvolaly katastrofální stav sovětské ekonomiky, rozčarování socialismem a krize jeho idejí a konečných cílů. ([2], s. 6)

2. Кризисы и конфликты – благодатная почва для международного терроризма. ([9], s. 251)

Krize a konflikty jsou živnou půdou i pro mezinárodní terorismus. ([10], s. 262)

3. Учиться предупреждать кризисные ситуации, которые пытается создать и использовать наш противник. ([1], s. 168)

Učit se předvídat krizové situace, jež se pokouší navodit a využít náš protivník. ([2], s. 145)

4. *Непредвзятый честный подход привел нас к неумолимому выводу: страна оказалась в предкризисном состоянии.* ([1], s. 18)

Непредпоjatý pozitivý přístup nás dvedl k nesmlouvavému závěru, že se naše země dostala do předkrizového stavu. ([2], s. 19)

V tomto případě můžeme pozorovat stejnou tendenci jako u překladu předchozích termínů s negativní konotací, např. *реформа*. Termín získává neutrální konotaci, dostává se do běžného užívání a znovu se šířeji užívají i jeho odvozeniny.

3.1.9 Další termíny

Velmi podstatné z hlediska terminologie přestavby jsou také tzv. gorbačovismy. Jedná se o výrazy, které nebyly do té doby aktivně užívané a které Gorbačov tím, že je sám užíval, začlenil do běžného jazyka té doby. Mimo termínů, které jsme uvedli výše (jako např.: *реформа*, *кризе*, *демократизация* a další), to bylo velké množství internacionalismů, které měly v ruském jazyce té doby ekvivalenty, jako například *гипертрофированный* „1. О каком-л. органе или ткани: подвергшийся гипертрофии – болезненному увеличению. 2. *Перен.* Чрезмерно развитый, обладающий в избытке каким-л. качеством, свойством, способностью. «В предновогодние дни паника достигла гипертрофированных для здешних широт размеров.» (1971)“ [SOLGANIK, 2002], případně *гипертрофия*: *гипертрофия централизованного управления*.

1. *В результате сложился обедненный, схематизированный облик социализма с гипертрофией централизованного управления, с недооценкой разнообразия, богатства интересов людей, их активной роли в общественной жизни, с отчетливо выраженными уравнительными тенденциями.* ([1], s. 42)

В důsledku toho vznikl zjednodušený, schematický obraz socialismu s přehnaně centralizovaným řízením, s podceňováním různorodosti a bohatství zájmů lidí a jejich aktivní role v životě společnosti a s výraznými rovnostářskými tendencemi. ([2], s. 38)

Dalšími příklady mohou být výrazy jako *экстенсивность*, *эффективность*, atd. Jedním z termínů, které jeho dobu přežily a dosud se někdy užívají ve stejném významu je termín *общеевропейский дом*. Většinou se termín užívá ve sféře publicistiky, především v ruském jazyce. Častější verzí je v současnosti kratší forma pojmu, a sice *Европейский дом* (v

českém jazyce *Evropský dům*).

1. Так инерция экстенсивного роста тянула в экономический тупик, к застою в развитии. ([1], s. 15)

Tak vlastně setrvačnost extenzivního růstu vedla naši ekonomiku do slepé uličky, ke stagnaci vývoje. ([2], s. 16)

2. В повестку дня уже встает общая кодификация законодательства, которое должно отвечать таким современным задачам, как повышение эффективности экономики, проведение сильной социальной политики, раскрытие потенциала всех институтов социалистической демократии — словом, должно обеспечивать простор для самоуправления народа. ([1], s. 109)

Na pořadu dne už je celková kodifikace zákonodárství, která musí odpovídat takovým současným úkolům, jako je zvyšování efektivnosti národního hospodářství, uskutečňování účinné sociální politiky a rozvinutí potenciálu všech institucí socialistické demokracie. ([2], s. 94)

3. *Европа* – наш общий дом ([1], s. 203)

Evropa je náš společný dům ([2], s. 175)

4. Понятие «общеевропейский дом» означает прежде всего признание определенной целостности, хотя речь идет о государствах, принадлежащих к разным социальным системам и входящих в противоположные военно-политические союзы. ([1], s. 203)

Pojem „celoevropský dům“ znamená především uznání určité celistvosti, i když se jedná o státy, které náležejí k rozdílným společenským systémům a jsou členy proti sobě stojících aliancí. ([2], s. 175)

Zajímavé je pojetí termínu *левые* ve smyslu politického směru. V rámci opozice se zdálo dle textů excerpce aktivní pouze levé křídlo straníků. Označení má negativní konotaci, a opak – tedy pravé spektrum není zastoupeno v rámci terminologie vůbec. Ve slovnících se vyskytuje v následujících významech: „Левый: 1. Побочный и незаконный (в просторечии)...2. Связанный с выполнением кем-л. какой-л. работы с целью получения

незаконного заработка. (в просторечии)“ [KOTELOVA, 1995]; „Левый: 1. Расположенный в той стороне тела, где находится сердце, а также вообще, определяемый по отношению к этой стороне. 2. Политически радикальный или более радикальный, чем другие (название связано с традиционным размещением радикальных и революционных партий в левой стороне парламентского зала – слева от председателя. Левые фракции парламента, левое крыло профсоюзов, левые экстремисты, левые радикалы, левый уклон (устарев.) 3. В знач. сущ. те, кто выражают идеологию и проводят политику левых партий и движений.“ [SOLGANIK, 2002] První autor politologický aspekt výrazu neuvádí vůbec, Solganik uvádí pouze ve významu radikálnějšího, bez zařazení do pravolevého politického spektra. Je zřejmé i z této ukázky, že v době přestavby se o jakémkoli přechodu k západnímu typu demokracie vážně neuvažovalo. V textech se tento termín vyskytl stejně jako liberalizace v uvozovkách. Termín se vyskytoval v námi zkoumaných textech velmi zřídka, v základním textu pouze v následující ukázce:

I. Со всех сторон нас критикуют за темпы перестройки. „Слева“ — за то, что медленно идем, „справа“ — за то, что идем слишком быстро. ([1], s. 126)

Kritizují nás ze všech stran za její tempo — „zleva“ за то, že jdeme pomalu, а „zprava“ за то, že postupujeme příliš rychle. ([2], s. 108)

Objevují se i další termíny, uváděné také v publikaci *Slovar perestrojki*, jako: *административно-командная система управления, административно-нажимные методы руководства, арендный подряд, самоокупаемость, самоуправление, самофинансирование, хозспособ*. Jedná se o termíny, které nesporně patří do soustavy společenskopolitických termínů období přestavby, většinou jsou to však termíny již dříve užívané, které byly znovu začleněny do běžného užívání v tomto kontextu. Z tohoto důvodu o nich nepojednáváme širěji.

Závěr

Na závěr bychom chtěli shrnout poznatky, ke kterým jsme dospěli při analýze termínů jako jednotek, ze kterých se skládá společenskopolitický terminologický systém období perestrojky v ruském a českém jazyce. Takové shrnutí přispěje novými poznatky k lingvistické analýze této terminologie v obou jazycích.

Při zpracování textů jsme dohledali velké množství termínů, spadajících do společenskopolitického terminologického pole Gorbačovovy přestavby. Dohledali jsme termíny spadající do každého způsobu tvoření termínů, ne všechny však byly stejně produktivní. Zjistili jsme, že převážná většina termínů vznikala v ruském jazyce terminologizací morfologickou, v jejímž rámci největší podíl připadl na derivace, a na námi zkoumaném materiálu měla nejmenší podíl abreviace. Hojně zastoupen byl syntaktický způsob tvoření volných terminologických slovních spojení. Velmi produktivní bylo také přejímání.

Komparace překladatelských řešení tohoto období nám umožnila provést analýzu překladových ekvivalentů a jejich užívání. Na základě této analýzy jsme mohli určit, nakolik byl překlad této terminologie unifikovaný a nakolik byl ovlivněn centralizací norem překladu.

Do českého prostředí byly všechny termíny převáděny v souladu s centrálními směrnici, někteří překladatelé se jimi ovšem neřídili. Bohužel jsme nebyli schopni se s překladateli spojit, není tedy možné zjistit důvody nepřesností. V některých případech se zjevně jednalo o nedostatečnou znalost terminologie. Ve většině případů se překladatelé přidržovali výše zmíněných směrnic. Terminologické pole bylo tedy v českém prostředí v podstatě unifikované. Při překladu termínů se překladatelé drželi až na výjimky překladu analogickým českým ekvivalentem. V převažující většině případů překladu pojmů odvozených od základních termínů se překladatelé drželi substantivní formy termínu, užívali gramatickou transformaci, generalizaci, modulaci či opis.

Při předkladu působila největší potíže jazyková omezení v oblasti tvoření slovesných a adjektivních ekvivalentů termínů v češtině. Slovesné ekvivalenty byly do českého jazyka překládány především gramatickou záměnou slovesa substantivem. Adjektivní ekvivalenty termínů jsme v námi analyzovaných přeložených člancích nedohledali, ačkoli v ruskojazyčných textech se již objevují. Na základě stanovených poznatků se však dá předpokládat, že překladatelé by se drželi zavedených postupů i při překladu těchto pojmů.

Kompenzací se překladatelé v námi analyzovaných textech vyhýbali.

Vzhledem k tomu, že tento terminologický systém je spojen historicky s obdobím perestrojky, zažil velký rozvoj pouze v tomto období. Systém slovní zásoby českého a ruského jazyka byl tedy ovlivněn pouze dočasně.

Termín *ускорение* zůstává historismem, rozeznatelným pouze odborníky pro dané období. Termín *гласность* je dnes také historismem, v českém jazyce je překladový ekvivalent *veřejná informovanost* námi řazen ke stejné skupině pojmů. Množství termínů již existujících v ruském jazyce změnilo konotaci z negativní na pozitivní (například *реформа, кризис*).

V ruském prostředí zůstává terminologie *непестройка* nezměněná. Termíny vznikly v tomto jazyce a objevují se v dobových slovnících i historických, společenskopolitických a jiných publikacích.

V českém prostředí se tato terminologie vlivem času změnila. Zkoumání problematiky přestavby (perestrojky) se přeneslo do zahraničí a to především do anglicky hovořících zemí, terminologie česká se v současnosti řídí terminologií převzatou z anglických publikací. Dobové překladové ekvivalenty se tedy značně odlišují od současných, jak jsme uvedli v excerptu práce.

Vzhledem k tomu, že terminologie období perestrojky v českém prostředí neměla možnost být dostatečně ukotvena v povědomí cílové skupiny čtenářů, nejsou internacionalismy užívané v současné době rušivé. Ekvivalentem termínu *непестройка* je termín *perestrojka*, přejatý z anglickojazyčných prací. Ekvivalentem termínu *гласность* pak je *glasnost'* či *glasnost*. Termín *ускорение* není užíván jako definující termín tohoto historického období a i další termíny nyní spadají spíše do publicistického či odborného jazyka, nejsou tedy primárně spojeny se společenskopolitickou terminologií období perestrojky.

Gorbačov měl v mnohém velmi svérázný projev, užíval velké množství přejatých pojmů, většina z nich se převáděla do českého jazyka jako ekvivalent již v tomto jazyce existující. Jeho politika přinesla mnoho změn oběma reflektovaným státům a z tohoto podhoubí změn vyrostl nový terminologický systém společenskopolitické terminologie.

Z hlediska dalšího výzkumu by mohlo být zajímavé provést konfrontační analýzu

překladu společenskopolitické terminologie v několika různých historických etapách existence Sovětského svazu (například v období před druhou světovou válkou, v padesátých letech a na začátku sedmdesátých let v porovnání s obdobím perestrojky). Na základě takové analýzy bychom mohli zjistit, jaký vliv měla centralizace na překlad terminologie a jakým způsobem ovlivňovala vývoj českého jazyka.

Seznam použité literatury

Primární literatura:

- [1] GORBAČEV, M. S. *Perestrojka i novoje myšlenije dlja našej strany i dlja vsego mira*. Moskva: Politizdat, 1987. ISBN: 5-250-00140-8.
- [2] GORBAČOV, M. S. *Přestavba a nové myšlení pro naši zemi a pro celý svět*. Přeložili: ing. Miroslav Brož, Alena Dobroslávková, PhDr. Irena Říhová, PhDr. Jan Veselý, CSc., PhDr. Stanislav Viceník, Praha: Svoboda, 1987. ISBN: 25-118-87.

Články:

- [3] GORBAČEV, M. S. *Aktivno dejstvovat', ne terjat' vremeni*. Moskva: Politizdat 1985.
- [4] GORBAČOV, M. S. *Aktivně jednat, neztrácet čas*. Výbor projevů a statí II. Praha: Svoboda 1989. ISBN: 80-205-0028-6.
- [5] GORBAČEV, M. S. *Bessmertnyj podvig sovetskogo naroda*. Izbrannyje reči i stat'ji. Tom 2. Moskva: Politizdat, 1987.
- [6] GORBAČOV, M. S. *Nesmrtné hrdinství sovětského lidu*. Výbor projevů a statí II. Praha: Svoboda, 1989. ISBN: 80-205-0028-6.
- [7] GORBAČEV, M. S. *Bystreje perestraivat'sja, dejstvovat' po-novomu*, Moskva: Politizdat, 1986.
- [8] GORBAČOV, M. S. *Rychleji se přeorientovávat, jednat novým způsobem*. Výbor z projevů a statí III., Praha: Svoboda, 1989. ISBN: 80-205-0068-5.
- [9] GORBAČEV, M. S. *Političeskij doklad Central'nogo komiteta KPSS XXVII s'jezdu Kommunističeskoj partii Sovetskogo Sojuza*. Izbrannyje reči i stat'ji. Tom 3. Moskva: Politizdat, 1987.
- [10] GORBAČOV, M. S. *Politická zpráva ústředního výboru KSSS XXVII. Sjezdu komunistické strany Sovětského svaz*. Výbor z projevů a statí III. Praha: Svoboda 1989. ISBN: 80-205-0068-5.
- [11] GORBAČEV, M. S. *Materialy plenuma Central'nogo Komiteta KPSS 11,14,16 marta 1990 g*. Moskva: Politizdat, 1990.
- [12] GORBAČEV, M. S. *Zakrepljat' dostignutoje, idti dalše, povyšat' delovitost'*. Izbrannyje reči i stat'ji. Tom 2. Moskva: Politizdat, 1987.
- [13] GORBAČEV, M. S. *Idti vmeste dorogoj perestrojki*. Moskva: Politizdat, 1990.

- [14] GORBAČEV, M. S. *O sozryvě očerednogo XXVII s'jezda KPSS i zadačach, svjazannyh s jeho podgotovkoj i provedenijem*. Moskva: Politizdat, 1989.
- [15] GORBAČEV, M. S. *Iniciativa, organizovannost', effektivnost'*. Izbrannyje reči i stat'ji. Tom 2. Moskva: Politizdat, 1987.
- [16] GORBAČOV, M. S. *Iniciativa, organizovanost, effektivnost*. Výbor projevů a statí II. Praha: Svoboda, 1989. ISBN: 80-205-0028-6.
- [17] GORBAČEV, M. S. *Korennoj vopros ekonomičeskoj politiki partii*. Izbrannyje reči i stat'ji. Tom 2. Moskva: Politizdat, 1987.
- [18] GORBAČOV, M. S. *Klíčová otázka hospodářské politiky strany*. Výbor projevů a statí II. Praha: Svoboda, 1989. ISBN: 80-205-0028-6.
- [19] GORBAČEV, M. S. *Molodež – tvorčeskaja sila revoljucionnogo obnovlenija*. Izbrannyje reči i stat'ji. Tom 5. Moskva: Politizdat, 1988.
- [20] GORBAČEV, M. S. *Nastojčivo dvigat'sja vpered*. Izbrannyje reči i stat'ji. Tom 2. Moskva: Politizdat, 1987.
- [21] GORBAČOV, M. S. *Důsledně postupovat vpřed*. Praha: Svoboda, 1985.
- [22] GORBAČEV, M. S. *Oktjabr'i perestrojka: Revoljucija prodolžajetsja*. Izbrannyje reči i stat'ji. Tom 5. Moskva: Politizdat 1988. ISBN: 5-250-00199-8.
- [23] GORBAČOV, M. S. *Říjen a přestavba: revoluce pokračuje*. Praha: Svoboda, 1987.
- [24] GORBAČEV, M. S. *O projektach novoj redakcii programmy KPSS*. Doklad na plenum CK KPSS 15 oktjabrja 1985. Izbrannyje reči i stat'ji. Tom 3. Moskva: Politizdat, 1987.
- [25] GORBAČEV, M. S. *O chodě realizacii rešenij XXVII s'jezda KPSS o zadačach po uglubleniju perestrojki*. Moskva: Politizdat, 1988. ISBN: 5-250-00637-X.
- [26] GORBAČEV, M. S. *Perestrojka i molodež': vremja dejstvij*. Moskva: Politizdat, 1988.
- [27] GORBAČEV, M. S. *Perestrojka – krovnoje delo naroda*. Izbrannyje reči i stat'ji. Tom 4. Moskva: Politizdat, 1987. ISBN 5-250-00199-8.
- [28] GORBAČOV, M. S. *Přestavba – vlastní věc lidu*. Výbor z projevů a statí IV. Praha: Svoboda, 1990. ISBN: 80-205-0148-7.
- [29] GORBAČEV, M. S. *Po puti rešitel'nych preobrazovanij*. Moskva: Politizdat, 1990.
- [30] GORBAČEV, M. S. *Rešitel'no provodit' namečennij kurs*. Izbrannyje reči i stat'ji. Tom 3. Moskva: Politizdat, 1987.
- [31] GORBAČOV, M. S. *Energicky uskutečňovat vytyčenou linii*. Výbor projevů a statí II. Praha: Svoboda, 1989. ISBN: 80-205-0028-6.
- [32] GORBAČEV, M. S. *Uskorenije tempov razvitija – zabota obščaja*. Izbrannyje reči i

stat'ji. Tom 2. Moskva: Politizdat, 1987.

[33] GORBAČOV, M. S. *Urychlení tempa rozvoje – záležitost všech*. Výbor projevů a statí II. Praha: Svoboda, 1989. ISBN: 80-205-0028-6.

[34] GORBAČEV, M. S. *Reč' Prezidenta SSSR M. S. Gorbačeva na vseočerednom treťjem S'jezde narodnych deputatov SSSR 15 marta 1990 goda*. Moskva: Politizdat, 1990. ISBN: 5-250-01396-1.

Sekundární literatura:

Aktivnyje processy v sovremennom russkom jazyke: sbornik naučnych trudov, posvjaščennyj 80-letiju so dnja roždenija professora V. N. Nemčenko. Otv. red. L. Ručina. Nižnij Novgorod, 2008. ISBN: 978-5-93529-040-5.

BEČKA, J. V. *Jazyk a styl novin*, Praha: Novinář, 1973.

BERDINSKICH, V. A. *Istorija Rossii. Učebnoje posobije dlja vuzov*. Moskva: Akademičeskij projekt, 2005. ISBN: 5-8291-0526-8.

BROWN, A. *Vzestup a pád komunismu*. Brno: Jota, 2011. ISBN: 978-80-721781-29-4.

BROWN, A. *Seven Years that Changed the World: perestrojka in perspective*. Oxford: Oxford University Press, 2007. ISBN 978-0-19-956245-9.

BROWN, A. *The Gorbachev Factor*. Oxford: Oxford University Press, 1996. ISBN 13-: 978-01-928805-29.

CIVÍN, J., *Československý komunistický režim v letech 1985-1989*. CEPSR, Vol. 7, No 2-3. Brno, 2005 <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=244>

CROZIER, B. *Vzestup a pád sovětské říše*. Praha: BB art, 2004. ISBN: 80-7341-349-3.

DANILENKO, V. P. *Russkaja terminologija: opyt lingvističeskogo opisanija*. Moskva: Nauka, 1977.

FEDOROV, V. A., MORJAKOV, V. I., ŠČETINOV, J. A., *Istorija Rossiji s devnejšich vremen do našich dnej: učebnik*. Moskva: KnoRus: Velbi, 2008. ISBN: 978-5-392-17985-5.

FIALA, P., HOLZER, J., MAREŠ, M., PŠEJA, P.: *Komunismus v České republice*. Brno: Masarykova universita: Mezinárodní politologický ústav, 1999. ISBN: 80-210-2249-3.

FIGES, O. *Natašin tanec: kulturní dějiny Ruska*, Praha – Plzeň 2004. ISBN: 80-7306-162-7.

GORBAČEV, M. S. *Izbrannyje reči i stat'ji*. Moskva: Politizdat, 1985.

GORBAČEV, M. S. *Ponjať perestrojku... Počemu eto važno sejčas*. Moskva: Al'pina Biznes Buks, 2006. ISBN: 5-9614-0306-8.

GORBAČEV, M. S., SLAVIN, B. F. *Neokončennaja istorija, Tri cveta vremeni*. Moskva:

- Meždunarodnyje otnošenija, 2005. ISBN: 5-7133-1231-3.
- GORBAČOV, M. S. *Výbrané projevy a stati.* (Z ruš. přel. ing. Miroslav Brož, Alena Dobroslávková, ing. Otakar Hampl, Helena Uličná.) Praha: Svoboda, 1986.
- GRINĚV, S. V. *Vvedenije v terminovedenije*, Moskva: Izd-vo MGU, 1993. ISBN: 5-88564-052-1.
- GROMOVÁ, E., HRDLÍČKA, M. *Antologie teorie odborného překladu*, Nitra-Ostrava 2003. ISBN: 80-7329-026-X.
- GROMOVÁ, E., HRDLÍČKA, M., VILÍMEK, V. *Antologie teorie odborného překladu*, Ostrava: Ostravská univerzita: Filozofická fakulta, 2007. ISBN 978-80-7368-383-2.
- HANÁKOVÁ, M. *Termín z hlediska překladu odborného textu.* In *Antologie teorie odborného překladu*. Ostrava: Ostravská univerzita: Filozofická fakulta, 2007. ISBN 978-80-7368-383-2.
- HAVRÁNEK, B. *Studie o spisovném jazyce*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1963.
- HOCHÉL, B. *Překladová kritika v praxi*. Slovak Review 2001 č. 10, s. 17-33.
- HORECKÝ, J. *O prekladani terminologie* in *Antologie teorie odborného překladu*. Ostrava: Ostravská univerzita: Filozofická fakulta, 2007. ISBN 978-80-7368-383-2.
- HOUŽVIČKOVÁ, D. *Ruská terminologie předmětu vědecký komunismus*. Praha: VŠP ÚV KSČ, 1986.
- KOTJUROVA, M. P. *Stilistika naučného teksta: učebnoje posobie*. Perm': Perm.gos. un-t, 2009. ISBN: 978-5-7695-8509-8.
- KRJUČKOVA, T. B. *Osobennosti formirovanija i razvitija obščestvenno-političeskoj leksiki i terminologii*. Moskva: Nauka, 1989. ISBN: 5-02-010960-6.
- KRYŽANOVSKAJA, A. V. *Sopostavitel'noje issledovanije terminologii sovremennyh ruskogo i ukrajinskogo jazykov: problémy unifikacii i integracii*. Kijev: Naukovaja dumka, 1985.
- KUFNEROVÁ, Z. /et al./ *Překládání a čeština*. Jinočany: H&H, 1994. ISBN: 80-85787-14-8.
- LEJČÍK, V. M. *Terminovedenije: predmet, metody, struktura*. Izd. 4. Moskva: Librokom, 2009. ISBN: 978-5-382-00211-8.
- LEVÝ, J. *Bude literární věda exaktní vědou?* Praha: Československý spisovatel, 1971.
- LEVÝ, J. *Umění překladu*. Praha: Ivo Železný, 1998. ISBN: 80-237-3539-X.
- MALIA, M. *Sovětská tragédie. Dějiny socialismu v Rusku v letech 1917–1991*. Praha: Argo,

2004. ISBN: 80-7203-566-5.

MLYNÁŘ, Z. *Krise v sovětských systémech od Stalina ke Gobračovovi*. Praha: Prospektum, 1991. ISBN 80-854-3117-3.

MLYNÁŘ, Z. *Reformátoři nebývají šťastní: dialog o „perestrojce“, Pražském jaru a socialismu. /M. Gorbačov, Z. Mlynář/* Praha: Victoria Publishing, 1995. ISBN: 80-85865-98-X.

NEUSCHLOVÁ, I. *Společensko-politická terminologie v projevech M.S.Gorbačova a její překlad do češtiny (dipl.práce)*. Praha: FF UK, 1996.

PERNES, J. *České dějiny v datech*. Praha: Albatros, 2003. ISBN: 978-80-00-02061-7.

POPOVIČ, A. *Teória umeleckého prekladu: aspekty textu a umeleckej metakomunikácie*. Bratislava: Tatran, 1975.

POŠTOLKOVÁ B. *Odborná a běžná slovní zásoba současné češtiny*. Praha: Academia, 1984. ISBN: 21-085-84.

Překlad literárního díla: sborník současných zahraničních studií. ČERMÁK, J., ILEK, B., SKOUMAL, A. (eds.). Praha: Odeon, 1970.

PULLMANN, M. *Konec experimentu: přestavba a pád komunismu v Československu*. Praha: Scriptorium, 2011. ISBN: 978-80-87271-31-5.

REIMAN, M. *Lenin, Stalin, Gorbačov: kontinuita a zlomy v sovětských dějinách*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1990. ISBN: 80-7106-024-0.

SKLJAREVSKAJA, G., TKAČEVA, I. *Davajte govorit' pravil'no! Političeskij jazyk sovremennoj Rossii*. Sankt-Peterburg: Filologičeskij fakultet SPbGU, 2003. ISBN: 5-8465-0214-8.

Slovník komunistické totality. ČERMÁK, F., CVRČEK, V., SCHMIEDTOVÁ, V. (eds) Praha: NLN Nakladatelství Lidové noviny: Ústav národního korpusu, 2010. ISBN: 978-80-7422-060-9.

SNETOVA, G. P. *Russkaja istoričeskaja terminologija: učebnoe posobie*. Kalinin: Kaliningradskij gos. un-t, 1984.

SOCHOR, K. *Příručka o českém odborném názvosloví*. Praha: ČSAV, 1955.

Současná čeština a překlad. Praha: Sdružení českých překladatelů při Českém literárním fondu, 1988.

SUPERANSKAJA, A. V., PODOL'SKAJA, N. V., VASIL'JEVA, N. V. *Obščaja terminologija: voprosy teorii*. Moskva: Nauka, 1989. ISBN: 978-5-397024-14-3.

ŠTÁHLAVSKÝ, D. *Rusko mezi řádky*. Praha: Radioservis, 2000. ISBN: 80-86212-14-9.

TELÍŠKOVÁ, M. *Ruská terminologie předmětu teorie a praxe výstavby strany*. Praha: VŠP. ÚV KSČ, 1984.

VAVROUŠKA, P. *Ruské duše*. Praha: Radioservis, 2009. ISBN: 978-80-86212-05-0.

VYKOUKAL, J., LITERA, B., TEJCHMAN, M. *Východ: vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944-1989*. Praha: Libri, 2000. ISBN: 80-85983-82-6.

ZUBOV, A. (ed.). *Istorija Rossii. XX vek. Tom I (1894–1939)*. Moskva: Astrel', 2009. ISBN: 978-5-17-059363-7.

ZUBOV, A. (ed.). *Istorija Rossii. XX vek. Tom II (1939–2007)*. Moskva: Astrel', 2009. ISBN: 978-5-271-23891-8.

Slovníky

Akademický slovník cizích slov /kolektiv autorů pod vedením V. Petráčkové a J. Krause. Praha: Academia, 1997. ISBN: 80-200-0982-5.

Český etymologický slovník. REJZEK, J. 1. vyd. Voznice: Leda, 2001. ISBN: 978-80-7335-296-7.

Etymologický slovník jazyka českého. MACHEK, V. Praha: Lidové noviny, 1997. ISBN: 80-7106-242-1.

Etimologičeskij slovar' russkogo jazyka. CYGANENKO, G. P. 1 izd. Kijev: Radjans'ka škola, 1970.

Etimologičeskij slovar' russkogo jazyka. CYGANENKO, G. P. 2 izd. pererab. i dop. Kijev: Radjans'ka škola, 1989. ISBN: 5-330-00735-6

Etimologičeskij slovar' sovremennogo russkogo jazyka. Tom 1, 2. Sost. A. K. ŠAPOŠNIKOV. Moskva: Flinta: Nauka, 2010. ISBN: 978-5-9765-0818-7.

Novyj slovar' russkogo jazyka. Tolkovo-slovoobrazovatel'nyj. JEFREMOVA, T. F., V 2 t. Moskva: Russkij jazyk, 2001. ISBN: 5-200-02800-0.

Rusko-český slovník pro hospodářskou sféru. VAVREČKA, M., RUDINCOVÁ, B., HRDLIČKA, M. Praha: Centr Evropy, 1999. ISBN: 80-7042-485-0.

Slovar' novych slov russkogo jazyka 1950-1980 gg. Pod red. N. Z. Kotelovoj. Sankt-Peterburg: Dm. Bulanin, 1995. ISBN: 5-86007-016-0.

Slovar' perestrojki. Sost. V. I. Maksimov, S. S. Volkov i dr. Sankt-Peterburg: Zlatoust, 1992. ISBN: 978-0-00-893834-0.

Slovník jazyka českého. TRÁVNÍČEK, F. Praha: Slovanské nakladatelství, 1952.

Slovník spisovného jazyka českého. /za vedení B. Havránka ... et al. zpracoval lexikografický

kolektiv Ústavu pro jazyk český ČSAV. Praha 1960

Stručný etymologický slovník jazyka českého se zvláštním zřetelem k slovům kulturním a cizím
/J. Holub, S. Lyr. Praha: SPN, 1978.

Tolkovyj slovar' sovremennogo russkogo jazyka: jazykovye izmenenija konca XX stoletija.
SKLJAREVSKAJA, G. N. Moskva: Astrel', 2005. ISBN: 5-17-0081103-0.

Tolkovyj slovar'. Jazyk gazety, radio, televidenija. SOLGANIK, G. Ja. Moskva: Astrel', 2002.
ISBN: 978-5-17-047858-3.

Tolkovyj slovar' russkogo jazyka: v 4 t. Pod red. D. N. Ušakova. Moskva: Sov. Encyklopedija,
1935–1940

Velký rusko-český slovník. 6 sv. Za vedení L. Kopeckého, B. Havránka a K. Horálka zpracoval
kolektiv [...] Praha: Nakladatelství Československo-sovětského institutu, 1952-1964.

Přílohy

Příloha 1. Glosář

.

Příloha 1

Glosář

Termíny, uvedené ve slovníčku jsme čerpali především z knihy M. S. Gorbačeva *Přestavba a nové myšlení pro naši zemi a pro celý svět*, projevů a statí tohoto politika. Konkrétní publikace, ze kterých byl termín čerpán, je ve slovníčku označena číslicí v hranaté závorce podle seznamu literatury, a stránkou, na které se nachází. Pokud bylo třeba termín rozvést (sousedství nepoukazovalo dostatečně na důvod užití překladu), je úryvek vypsán za základním pojmem. V případech, kdy uvádíme termín, který nebyl v námi analyzovaných podkladech přeložen, v českém jazyce je uvedena zkratka: N - nepřeloženo.

автономия ([1], s. 120) -в этой небольшой автономии	autonomní oblast ([2], s. 104) -v této nevelké autonomní oblasti
авторитаризм ([29], s. 145)	N
административно–командная система управления ([1], s. 111)	-administrativně direktivní soustavy řízení ([2], s. 96)
административно–нажимные методы руководства ([1], s. 112)	-administrativně nátlakových metod vedení a řízení... ([2], s. 96)
администрирование ([1], s. 114)	byrokratický přístup ([2], s. 99)
активная политика ([20], s. 9)	aktivní politika ([21], s. 9)
активность -рост о.-п. активности ([24], s. 19) -социальная и политическая а. ([1], s. 64)	-N -sociální a politická aktivita sovětského lidu ([2], s. 57)
антикоммунизм ([1], s. 226)	antikomunismus ([2], s. 194)
антикоммунистическая риторика ([1], s.	antikomunistická rétorika ([2], s. 199)

233)	
антинародный режим ([1], s. 182)	protinárodný režim ([2], s. 156)
антиперестроечный ([34], s. 56)	N
антисоветская пропаганда ([1], s. 183)	antisovietská propaganda ([2], s. 157)
антисоветские стереотипы ([1], s. 126)	antisovietské stereotypy ([2], s. 193)
антисоветизм	antisovétismus
-доктрина а. ([1], s. 128)	-doktrína antisovétismu ([2], s. 110)
-корни а. ([1], s. 127)	-kořeny antisovétismu ([2], s. 109)
-стереотипы а. ([22], s. 423)	-stereotypy antisovétismu ([23], s. 46)
антисоветчики ([1], s. 128)	stoupenci antisovétismu ([2], s. 110)
антисоциалистический ([13], s. 195)	N
антиядерная композиция([1], s. 192)	protijaderná kompozice ([2], s. 164)
арендный подряд ([1], s. 96)	
Теперь в рамках этих колхозов и совхозов через коллективный, семейный подряд, через арендный подряд мы должны обеспечить более прочную, прямую связь с интересами человека.	V těchto kolchozech a sovchozech nyní prostřednictvím kolektivních i rodinných dodacích smluv i nájemních smluv, musíme zabezpečit pevnější a bezprostřednější spojení se zájmy člověka. ([2], s. 84)
баланс интересов ([1], s. 96)	rovnováha zájmů ([2], s. 84)
Но именно эта организация , на мой взгляд, является наиболее подходящим форумом для поиска баланса интересов государств,	Podle mého názoru je však právě tato organizace nejvhodnějším fórem pro hledání cest ke sladění zájmů států, bez něhož se

без чего не будет стабильности в мире. ([1], s. 143) Советский Союз — не только европейская, но и азиатская страна, и он выступает за создание в огромном азиатско-тихоокеанском регионе, куда, скорее всего, в предстоящее столетие будет перемещаться центр мировой политики, основ для улучшения обстановки, пересмотра отношений на основе учета интересов всех государств, на основа баланса таких интересов. ([1], s. 186)	stability ve světě nedosáhne. ([2], s. 123–124) Sovětský svaz není jen evropská, nýbrž i asijská země. Proto se zasazuje o to, aby v obrovské asijské a tichomořské oblasti, kam se nejpravděpodobněji v příštím století přemístí centrum světové politiky, byly položeny základy po ozdravení situace a přehodnocení vztahů na základě respektování zájmů všech států regionu a na základě rovnováhy těchto vztahů. ([2], s. 160–161)
беззаконие ([1], s. 51)	nezákonnost ([2], s. 46)
бюрократизация общественных структур ([1], s. 44)	zbyrokratizování společenských struktur ([2], s. 40)
бюрократизм ([1], s. 51)	byrokratismus ([2], s. 46)
бюрократическое -зло ([19], s. 11) -окрики ([1], s. 20) -...во много сферах общественной и государственной работы возобладали б. подходы,... ([1], s. 112) -прослойка ([1], s. 44)	-N -byrokratické okřikování ([2], s. 20) -...v mnoha sférách veřejné i státní činnosti převládl byrokratismus,... ([2], s. 96) -byrokratické mezivrstvy ([2], s. 40)
вал -гонка «вала» ([1], s. 15); И опять таки все это дань «валу». -идеологический «вал» ([1], s. 109);	-honba za kvantitou ([2], s. 15); Také toto byla daň honbě za množstvím.([2], s. 15)

Достойно сожаления, что нам до сих пор не удалось полностью отбросить обветшавшие формы работы с людьми, связанные с ориентацией на идеологический «вал» и выпреним пустословием.	-Škoda že se nám dosud nepodařilo plně se zbavit zastaralých forem práce s lidmi, které souvisejí s orientací na množství všeobecných ideologických akcí a plané žvanění. ([2], s. 90)
«валовой подход»	honba za množstvím
Здесь — корни пресловутого «валового подхода», на который до недавнего времени была ориентирована наша экономика. ([1], s. 42)	V tom tkví kořeny proslulé honby za množstvím, na niž se až do nedávna zaměřovalo naše národní hospodářství. ([2], s. 39)
всеобуч (юридический всеобуч) ([25], s. 67)	N
выборность ([11], s. 49)	N
выборы руководителей ([1], s. 63)	volby vedoucích pracovníků ([2], s. 56)
гипертрофирование роли исполнительного аппарата ([25], s. 37)	N
гипертрофия централизованного управления ([1], s. 42)	-přehnaně centralizovaným řízením ([2], s. 38)
гласно вести работу ([25], s. 47)	N
гласность	veřejná informovanost
-дискредитировать гласность ([1], s. 128)	-zdiskreditovat v. i. ([2], s. 110)
-затормозить г. ([1], s. 128)	-přibrzdit v. i. ([2], s. 110)
-курс на г. ([1], s. 23)	-orientace na v. i. ([2], s. 23)
-массовая трибуна г. ([1], s. 73)	-nejmasovější tribunou publicity. ([2], s. 65)
-обстановка г. ([1], s. 215) (в обстановке	-v ovzduší vzájemné informovanosti porovnat

взаимной гласности)	([2], s. 185)
-отсутствие г. ([1], s. 52)	- neexistovala veřejná informovanost ([2], s. 47)
-расширить г. ([1], s. 85)	-rozšířit veřejnou informovanost ([2], s. 77)
-широкая ([1], s. 74)	-široká v. i. ([2], s. 66)
глобальный	
-„Глобальный вызов“ ([1], s. 150)	-Globální výzva ([2], s. 177)
-задачи ([1], s. 149)	-globální úkoly ([2], s. 130)
-национальные интересы ([1], s. 152)	-„globální národní zájmy“ ([2], s. 132)
-„глобальный ноль“ ([1], s. 187)	- „globální nulové řešení“ ([2], s. 162)
-проблемы ([1], s. 137)	-globální problém ([2], s. 119)
-ядерный конфликт ([1], s. 143)	-globální jaderný konflikt ([2], s. 124)
глобалистские притязания ([1], s. 7)	globalistické nároky ([2], s. 8)
госзаказ ([1], s. 89)	státní objednávka ([2], s. 78)
государственный заказ ([1], s. 89)	státní objednávka ([2], s. 78)
государственная приемка ([19], s.16)	N
госприемка ([1], s. 51)	státní přejímka ([2], s. 45)
гражданственность ([1], s. 81)	občanská odpovědnost ([2], s. 71)
движение	
-антивоенное ([1], s. 206)	-protiválečné hnutí ([2], s. 177)
-кооперативное д. ([29], s.146)	-N
-Движение неприсоединения ([1], s. 186)	-Hnutí nezúčastněných zemí ([2], s. 159–160)
-«снизу» ([1], s. 53)	-hnutí zdola ([2], s. 49)
двоевластие ([1], s. 110)	dvojvládí ([2], s. 95)

деидеологизация ([1], s. 233)	deideologizace ([2], s. 199)
дезинтеграция ([1], s. 118)	dezintegrace ([2], s. 102)
демилитаризация сознания ([1], s. 159)	demilitarizace myšlení ([2], s. 137)
демонополизация экономики ([34], s. 58)	N
демократия	
-внутрипартийная ([1], s. 123)	-vnitrostranická demokracie ([2], s. 106)
-непосредственная ([25], s. 55)	-N
-методы д. ([1], s. 203)	-demokratické metody ([2], s. 113)
-советская ([1], s.113);	-sovětská demokracie ([2], s. 97)
-социалистическая ([1], s.72)	-socialistická demokracie ([2], s. 67)
-подлинная ([19], s.11,12)	-N
-потенциал д. ([1], s. 29)	-potenciál demokracie ([2], s. 27)
-представительная д. ([1], s. 112)	-zastupitelská demokracie ([2], s. 96)
-прямая д. ([1], s. 103)	-přímá demokracie ([2], s. 90)
-развертывание д. ([1], s. 30);	- rozvíjením demokracie ([2], s. 27)
-реальная д. реального социализма ([24], s. 19)	-N
-широкая демократия и гласность ([1], s. 111)	-široká demokracie a veřejná informovanost ([2], s. 96)
-формы д. ([1], s. 96)	-formy demokracie ([2], s. 84)
демократизация	demokratizace
-в процессе д. ([1], s. 71)	-v procesu demokratizace ([2], s. 63)
-внутрипартийной жизни ([25], s. 74)	-N
-всесторонняя д. ([1], s. 31)	-všestranná demokratizace ([2], s. 27)
-государственного управления ([25], s. 57)	-N
-жизни ([19], s.8), ([25], s. 68)	-N

-КПСС ([25], s. 76)	-N
-международных отношений ([25], s. 29)	-N
-науки ([25], s. 25)	-N
-общества ([1], s. 110)	-demokratizace společnosti ([2], s. 95)
-общественной атмосферы ([1], s. 72)	-demokratizace společenské atmosféry ([2], s. 64)
-партийной и общественной жизни ([25], s. 85)	-N
-планирования ([1], s. 88)	-demokratizace plánování ([2], s. 77)
-процесс д-ции режимов ([1], s. 198)	-CHYBÍ celá věta ([2], s. 168–169)
Приветствуем процесс демократизации режимов во многих странах Латинской Америки.	
-советского общества ([25], s. 64)	-N
-управления ([1], s. 32)	-demokratizace řízení ([2], s. 28)
-широкая д. ([1], s. 31)	-široká demokratizace ([2], s. 26–27)
демократизировать ([26], s. 34)	-N
демократизм ([1], s. 34) Больше социализма - значит больше демократизма	Více socialismu dále znamená více demokracie ([2], s. 30)
-западных обществ ([1], s. 128)	-demokratismus západní společnosti ([2], s. 110)
-д. президентской власти ([34], s. 61)	-N
демократический	
-атмосфера ([25], s. 81)	-N
-механизм ([1], s. 60)	-demokratický mechanismus ([2], s. 54)
-начала ([1], s. 124)	-demokratické zásady ([2], s. 107)
-начала судопроизводства ([25], s. 65)	-N
-нормы жизни общества ([15], s. 141)	-demokratické normy života společnosti ([16], s. 151)
-процедуры ([25], s. 49)	-N

-процесс ([1], s. 27)	-demokratizační proces ([2], s. 26)
-д-ские свободы ([1], s. 30)	-demokratické svobody ([2], s. 27)
-д-ское социалистическое общество ([34], s. 55)	-N
-социализм ([34], s. 66)	-N
-характер ([1], s. 83)	- demokratický ráz. ([2], s. 73)
-централизм ([1], s. 32)	-demokratický centralismus ([2], s. 28)
-д-ские формы жизни общества ([25], s. 87)	-N
демократичный ([25], s. 80)	-N
демократия ([1], s. 72)	demokracie ([2], s. 67)
-прямая ([1], s. 103)	-přímá demokracie ([2], s. 90)
-социалистическая д. ([1], s. 72)	-socialistická demokracie ([2], s. 67)
дефицит	
-бюджетный ([1], s. 132)	-rozpočtový schodek ([2], s. 112)
-ответственности и нового мышления ([1], s. 233)	-schází odpovědnost a nové myšlení ([2], s. 199)
-дефицит трудовых ресурсов ([1], s. 13)	-deficit pracovních sil ([2], s. 16)
децентрализация ([25], s. 57)	-N
-линия на д-цию ([25], s. 58)	-N
дискредитация ([1], s. 143).	znevažování ([2], s. 123)
-социалистического образа жизни. ([1], s. 72)	-diskreditaci socialistického způsobu života. ([2], s. 68)
доперестроечные стереотипы ([11], s. 175)	N
женский совет ([1], s. 116)	výbory žen ([2], s. 100)
женсовет ([1], s. 118)	výbory žen ([2], s. 101)
заторможенность в стране ([1], s. 41)	zbrzdění ([2], s. 37)

избирательная	
-компания ([1], s. 53)	-předvolební kampaň ([2], s. 47)
-система ([1], s. 113)	-volební systém ([2], s. 97)
интенсивность	
-поворот к интенсивности ([24], s. 11, s. 12)	N
интенсивный	
-технология ([1], s. 95)	-intenzívních technologií. ([2], s. 83)
-экономика ([1], s. 23)	-intenzivní ekonomika ([2], s. 22)
интенсификация ([20], s. 5)	posilování ([21], s. 6)
-всесторонняя и. ([1], s. 31)	-všestranná intenzifikace ([2], s. 28)
-общественного производства ([1], s.98)	-intenzifikace společenské výroby ([2], s. 86)
-перевод производства на рельсы	-převedení výroby na cestu intenzifikace ([2], s.
интенсификации ([1], s. 139)	149)
-поворот к и. ([17], s. 255)	-obrat směrem k intenzifikaci ([18], s. 268)
-программа инт-и ([20], s. 13)	-program Intenzifikace 90 ([21], s. 11)
-производства ([1], s. 90)	-intenzifikace výroby ([2], s. 80)
-экономики ([17], s. 254)	-intenzifikaci ekonomiky ([18], s. 268)
интенсифицировать обсуждения ([26], s. 47)	N
капиталовложения ([1], s. 95)	investice ([2], s. 85)
-поток к-ний ([25], с.23)	-N
капитальные вложения ([3], s. 286)	investice ([4], s. 300)
-концентрация капитальных вложений ([24],	-N
s. 11)	
кооператив ([29], s. 150)	N

кооперативное движение ([25], s. 18)	N
кооперация ([1], s. 94)	družstevnictví ([2], s. 83)
-новых форм кооперации и сотрудничества ([1], s. 214)	-nových forem kooperace a spolupráce ([2], s. 184)
кооперационные связи ([1], s. 172)	přímých styků ([2], s. 148)
кооперационных связей ([1], s. 181)	kooperativních vztahů ([2], s. 149)
кризис ([1], s. 5)	krize ([2], s. 6)
-глубокий к. ([1], s. 32)	-hluboká krize ([2], s. 30)
-международный к. ([1], s. 147)	-mezinárodní krize ([2], s. 128)
-политический к. ([1], s. 11)	-politická krize ([2], s. 13)
-социализма ([1], s. 33)	-krize socialismu ([2], s. 31)
-социально-политический к. ([1], s. 48)	-sociálně politická krize ([2], s. 43)
кризисные ситуации ([1], s. 168)	krizové situace ([2], s. 145)
«левые» круга и движения ([25], s. 35)	N
«либерализация» ([1], s. 129)	„liberalizace“ ([2], s. 110)
методы	
- авторитарные м. управления ([1], s. 27)	-autoritativní metody řízení ([2], s. 26)
-демократические м. ([34], s. 61)	-N
-перехода к интенсивной экономике ([1], s. 22)	-metody přechodu k intenzivní ekonomice ([2], s. 22)
-хозяйствования на принципах хозрасчета ([26], s. 34)	-N
механизм	

-действительный конституционно – полномочный м. делового и квалифицированного обслуживания международной политики ([25], s. 36) -демократический м. ([1], s. 61) -интеграционный м. ([1], s. 180) -м-ы интернациональные ([5], s. 205) -новый м. хозяйствования ([1], s. 52) -«противозатратный хозяйственный механизм» ([17], s. 275) -торможения ([1], s. 44) -управления экономикой ([1], s. 42) -ускорения социально-экономического развития общества ([1], s. 30) - хозяйственный ([1], s. 80) -хозяйствования предприятия ([1], s. 82) - экономический м. ([1], s. 94) новое политическое мышление ([1], s. 6) -новое мышление ([1], s. 6) -новое мышление в международных делах([1], s. 216) -ростки нового мышления ([1], s. 215) общеевропейский -дом ([1], s. 203) -история ([1], s. 200) -масштаб ([1], s. 204) -политика ([1], s. 204) -процесс ([1], s. 202) -сотрудничество ([1], s. 214)	-N -demokratický mechanismus ([2], s. 54) -integrační mechanismus ([2], s. 149) -internacionálních mechanismů ([6], s. 216) -nový mechanismus hospodaření ([2], s. 75) -hospodářský mechanismus zaměřený pproti vysokým nákladům ([18], s. 288) -brzdící mechanismus ([2], s. 40) -mechanismus řízení národního hospodářství ([2], s. 38) -mechanismus urychlení sociálně ekonomického rozvoje společnosti ([2], s. 28) - hospodářský mechanismus ([2], s. 71) -mechanismus hospodaření podniku ([2], s. 73) -hospodářský mechanismus ([2], s. 85) nové politické myšlení ([2], s. 5) -nové myšlení ([2], s. 6) -nové myšlení v mezinárodních záležitostech ([2], s. 186) -klíčení nového myšlení ([2], s. 185) -celoevropský dům ([2], s. 175) -dějiny Evropy ([2], s. 172) -celoevropská záležitost ([2], s. 176) -celoevropská politika ([2], s. 176) -celoevropský proces ([2], s. 174) -celoevropská spolupráce ([2], s. 184)
--	--

общий дом Европа – наш общий дом ([1], s.203) обюрокращивание государственных структур ([25], s. 38) огосударствление общественной жизни ([25], s. 38) оппозиция политическая ([1], s. 129) перевод (народного хозяйства) на рельсы интенсивного развития ([1], s. 81) перестройка -в общественных организациях ([25], s. 67) -в условиях п. ([1], s. 51) -взять новые рубежи п. ([25], s. 87) -внешнеэкономических связей ([1], s. 82) -вопросы п. ([25], s. 89) -всесторонняя ([1], s. 29) -всех сфер жизни нашего общества ([19], s. 7) -гарантом п. ([1], s. 118) -дело п. ([1], s. 5) -деятельности общественных организаций ([25], s. 67) -достижения п. ([26], s. 29; [25], s. 39) -жизни ([32], s. 150) -завоевание п. ([34], s. 55) -задача п. ([1], s. 24)	-Evropa je náš společný dům ([2], s. 175) N N opozice politická ([2], s. 44) převedení (národního hospodářství) na intenzivní rozvoj ([2], s. 71) přestavba -N -v podmínkách přestavby ([2], s. 46) -N -přestavba vnějších hospodářských styků ([2], s. 72) -N -všestrannou přestavbu ([2], s. 27) -N -záruka přestavby ([2], s. 102) -přestavba ([2], s. 5) -N -N -přestavba života ([33], s. 135) -N -úkol přestavby ([2], s. 25)
---	---

-замысел п. ([1], s. 30)	-záměr přestavby ([2], s. 28)
-запугивание перестройкой ([1], s. 128)	-zastařování přestavbou ([2], s. 109)
-идея перестройки ([1], s. 6)	-myšlenka přestavby ([2], s. 6)
-издержки п. ([29], s. 151)	-N
-инвестиционной и структурной политики ([1], s. 139)	-přestavba investiční a strukturální politiky ([2], s. 121)
-истоки п. ([1], s. 39)	-zdroje přestavby ([2], s. 36)
-история п. ([26], s. 46)	-N
-испытание перестройкой ([1], s. 64)	-absolvuje zkoušku z přestavby ([2], s. 57)
-концепция п. ([1], s. 21)	-koncepce přestavby ([2], s. 21)
-коренная ([1], s. 29)	-zásadní přestavba ([2], s. 27)
-коренные проблемы п. ([25], s. 39)	-N
-комсомол - гвардия п. ([19], s. 20)	-N
-комсомольского аппарата ([26], s. 10)	-N
-курс на п. ([1], s. 62)	-linie přestavby ([2], s. 53)
-линия партии на п. ([25], s. 72)	-N
-личный вклад в п. ([25], s. 77)	-N
-маховик п. ([1], s. 61)	-setrvačnická přestavba ([2], s. 54)
-международных отношений ([1], s. 179)	-přestavba mezinárodních vztahů ([2], s. 142)
-на платформе п. ([25], s. 27)	-přestavba myšlení ([8], s. 14)
-народного хозяйства ([32], s. 147)	-přestavba národního hospodářství ([33], s. 133)
-начальные ступени п. ([1], s. 53)	-první stupně přestavby ([2], s. 49)
-необратимость п. ([1], s. 57)	-nezvratnost přestavby ([2], s. 51)
-образования ([17], s. 276)	-přestavba školství ([18], s. 289)
-организационной структуры управления ([17], s. 273)	-přestavba organizační struktury řízení ([18], s. 286)
-отношений ([1], s. 170)	-přestavba vztahů ([2], s. 146)
-отчет п. ([13], s. 195)	-N
-партийной работы ([25], s. 74)	-N
-период п. ([25], s. 28)	-N
-плановой и хозяйственной деятельности ([1], s. 90)	-přestavba plánovací a hospodářské činnosti ([2], s. 79)

-плоды п. ([25], s. 7)	-N
-поборники п. ([22], s. 416)	-stoupenci přestavby ([23], s. 37)
-поколение п. ([25], s. 71)	-N
-политика п. ([1], s. 26)	-politika přestavby ([2], s. 25)
-политическая линия на п. ([25], s. 77)	-N
-политический курс на п. ([1], s. 128)	-politická linie na přestavbu ([2], s. 110)
-потенциал п. ([1], s. 114)	-možnosti k uskutečnění přestavby ([2], s. 99)
-предпосылки п. ([1], s. 39)	-předpoklady přestavby ([2], s. 36)
-придать п. глубоко демократичный характер ([1], s. 83)	-vtisknout přestavbě hluboce demokratický ráz ([2], s. 73)
-проблематика п. ([1], s. 73)	-problémy přestavby ([2], s. 65)
-проблемы п. ([25], s. 26)	-N
-пробуксовывает ([1], s. 61)	-kola přestavby [budou] prokluzovat ([2], s. 55)
-программа п. ([1], s. 29)	-program přestavby ([2], s. 29)
-продвижение п. ([34], s. 65)	-N
-прорабы п. ([25], s. 88)	-N
-противники п. ([1], s. 61)	-odpůrci přestavby ([2], s. 55)
-противоречия п. ([13], s. 192)	-N
-процесс революционный ([1], s. 48)	-přestavba je revoluční proces ([2], s. 42)
-процесс перестройки ([1], s. 31)	-proces přestavby ([2], s. 29)
-психологическая перестройка кадров ([3], s. 292)	-psychologická převýchova kádrů ([4], s. 306)
-путь п. ([1], s. 61)	-na cestě přestavby ([2], s. 56)
-радикальная п. ([1], s. 82)	-radikální přestavba ([2], s. 72)
-развернется ([1], s. 104)	-přestavba se rozvine ([2], s. 91)
-размышления о п. ([1], s. 6)	-zamyšlení týkající se přestavby ([2], s. 5)
-реальности п. ([1], s. 94)	-reality přestavby ([2], s. 82)
-революционная п. общества ([1], s. 48)	-revoluční přestavba společnosti ([2], s. 43)
-свернуть п. ([26], s. 14)	-N
-себя ([19], s. 13)	-N
-сила п. ([1], s. 55)	-síla přestavby ([2], s. 48)
-системы руководства народным хозяйством	-přestavba řízení národního hospodářství ([2], s.

([1], s. 109) -Советов ([25], s. 46; [26], s. 34, s. 47) -стратегии п. ([1], s. 57) -структурная п. экономики ([1], s. 22) -структурной политики ([17], s. 253) -судьба п. ([1], s. 59) -суть п. ([1], s. 31) -темпы п. ([1], s. 89) -теоретический арсенал п. ([25], s. 26) -территориального управления ([1], s. 87) -управления ([1], s. 82) -управления экономикой ([1], s. 29) -ускорение п. ([1], s. 84) -успех п. ([1], s. 52) -участие в п. ([25], s. 78) -фундамент п. ([1], s. 96) -характер п. ([1], s. 54) -ход п. ([1], s. 37) в ходе п. -цели п. ([25], s. 27) -централизованного управления экономикой ([1], s. 29) -экономики ([1], s. 84) -экономическая п. ([1], s. 94) -экономических отношений ([26], s. 36) -этап п. ([32], s. 150) -это революция ([1], s. 71) перестраивать -внешнеэкономическую деятельность ([1], s. 172) -работу ([15], s. 140)	94) -N -strategie urychlení ([2], s. 51) -strukturální přestavba národního hospodářství ([2], s. 22) -přestavba strukturální politiky ([18], s. 266) -osud přestavby ([2], s. 53) -podstata přestavby ([2], s. 29) -tempo přestavby ([2], s. 78) -N -přestavba územního řízení ([2], s. 76) -přestavba řízení ([2], s. 72) -přestavby řízení ekonomiky ([2], s. 27) -urychlení přestavby ([2], s. 75) -úspěch přestavby ([2], s. 49) -N -základ přestavby ([2], s. 84) -charakter přestavby ([2], s. 48) - v průběhu přestavby ([2], s. 34) -N -přestavba centralizovaného řízení národního hospodářství ([2], s. 28) -přestavba národního hospodářství ([2], s. 75) -hospodářská přestavba ([2], s. 82) -N -etap přestavby ([33], s. 135) -přestavba, to je revoluce ([2], s. 42) -přestavba zahraničně ekonomické činnosti ([2], s. 148) -přebudovávat práci ([16], s. 150)
---	--

перестраиваться	
-нежелание п. ([17], s. 255)	-nechuť pracovat novým způsobem ([18], s. 269)
-право п. ([1], s. 49)	-právo přeorientovat se ([2], s. 55)
-решительно п. ([19], s. 20)	-N
перестроить	
-деятельность, стиль, методы и формы работы ([25], с.75)	-N
-страну ([1], s. 60)	-přestavba země ([2], s. 54)
-управление и планирование ([14], s. 10)	-N
-экономику ([7], s. 9)	-přestavba ekonomiky ([8], s. 17)
перестроиться	
Кто способен п. ([1], s. 124)	-kdo je schopen se změnit ([2], s. 106)
перестроечная песня ([26], s. 18)	-N
перестроечный	
-перестроечная энергия ([25], s. 4)	-N
-перестроечные преобразования ([29], s. 143)	-N
-перестроечные процессы ([34], s. 56)	-N
плюрализм	pluralismus
-мнений ([1], s. 58)	-pluralismus názorů ([2], s. 52)
-политический п. ([13], s. 197)	-N
-социалистический п. ([1], s. 74)	-socialistický pluralismus ([2], s. 66)
подряд	
-арендный п. ([1], s. 96)	-nájemní smlouva ([2], s. 84)

-бригадный п. ([1], s. 71)	-brigádní smlouva ([2], s. 60)
-коллективный ([1], s. 95)	-kolektivní dodací smlouvy ([2], s. 83)
-семейный п. ([1], s. 95)	-dodací smlouvy uzavírané s rodinami ([2], s. 83)
-разные формы подряда ([1], s. 95)	-různé smluvní forma v zemědělství ([2], s. 83)
подрядные коллективы ([1], s. 96)	-kolektivy pracující na základě brigádní smlouvy ([2], s. 84)
политика	
-активная п. ([1], s. 44)	-aktivní politika ([2], s. 40)
-аморальная п. ([1], s. 158)	-nemorální politika ([2], s. 136)
-буксовала ([1], s. 137)	-Kola ... politiky se protáčela naprázdno ([2], s. 119)
-внешняя п. ([1], s. 6)	-zahraniční politika ([2], s. 5)
-внутренняя п. ([1], s. 69)	-vnitřní politika ([2], s. 61)
-законы п. ([1], s. 48)	-zákony politiky ([2], s. 43)
-западных стран ([1], s. 132)	-politika západních zemí ([2], s. 112)
-захватническая п. ([1], s. 179)	-výbojná politika ([2], s. 154)
-капитальных вложений ([34], s. 316)	-N
-кредитная п. ([34], s. 58)	-N
-международная политика ([1], s. 39)	-mezinárodní politika ([2], s. 35)
-научная п. ([1], s. 222)	-vědecká politika ([2], s. 190)
-национальная п. ([1], s. 119)	-národnostní politika ([2], s. 103)
-национального примирения ([1], s. 185)	-politika národního usmíření ([2], s. 158)
-неприсоединения ([1], s. 186)	-politika nezúčastněnosti ([2], s. 159)
-ответственная п. ([1], s. 158)	-odpovědná politika ([2], s. 136)
-перестройки ([1], s. 26)	-politika přestavby ([2], s. 25)
-правительства ([1], s. 229)	-vládní politika ([2], s. 196)
-разрядки ([1], s. 92)	-politika uvolňování ([2], s. 80)
-силовая п. ([1], s. 150)	-politika z pozice síly ([2], s. 131)
-социальная ([1], s. 28)	-sociální politika ([2], s. 26)

-структурная п. ([1], s. 34)	-strukturální politika ([2], s. 31)
-экономическая п. ([1], s. 29)	-ekonomická politika ([2], s. 27)
политиканство ([1], s. 159)	politické intriky ([2], s. 137)
политический	
-авангард ([11], s. 175)	-N
-диалог ([1], s. 162)	-politický dialog ([2], s. 140)
-зрелость ([19], s. 13)	-N
-импульс ([25], s. 58)	-N
-культура ([25], s. 36)	-N
-курс ([1], s. 4)	-politická linie ([2], s. 6)
-организации ([34], s. 61)	-N
-партии ([1], s. 199)	-politické strany ([2], s. 171)
-плюрализм ([34], s. 56)	-N
-права человека ([25], s. 42)	-N
-преобразования ([34], s. 55)	-N
-радикализм политики перестройки ([34], s. 56)	-N
-руководство ([25], s. 83)	-N
-спектр ([1], s. 250)	-politické spektrum ([2], s. 214)
-система ([1], s. 23)	-politické zřízení ([2], s. 23)
предкризисное состояние ([1], s. 18)	předkrizový stav ([2], s. 19)
принцип	
-вариантности ([1], s. 88)	-zásada variantnosti ([2], s. 77)
-демократические п. ([1], s. 28)	-demokratické zásady ([2], s. 27)
-демократического централизма ([1], s. 30)	-zásady demokratického centralismu ([2], s. 28)
-мирного сосуществования ([1], s. 148)	-princip mírového soužití ([2], s. 128)
-нового мышления ([1], s. 162)	-zásady nového myšlení ([2], s. 140)
-нового политического мышления ([1], s.	-výchozí princip nového politického myšlení

143) ...исходный п. н.п.м....	([2], s. 124)
-самоуправления, самофинансирования и самообеспечения ([25], s. 46)	-N
-свободы выбора ([25], s. 33)	-N
-хозяйственной реформы ([25], s. 66)	-N
программа	
-всесторонней демократизации общественной жизни ([1], s. 29)	-program všestranné demokratizace společenského života ([2], s. 27)
-перестройки ([1], s. 30)	-program přestavby ([2], s. 28)
-радикальной демократизации ([25], s. 36)	-N
прорабы перестройки ([25], s. 88)	N
региональный эгоизм ([25], s. 58)	N
реформа	
-кардинальная р. ([7], s. 16)	-úplná reforma ([8], s. 24)
-радикальная р. ([1], s. 30)	-radikální reforma ([2], s. 28)
-хозяйственного механизма и управления ([1], s. 27)	-reforma hospodářského mechanismu a řízení ([2], s. 26)
-экономическая р. ([1], s. 29)	-hospodářská reforma ([2], s. 27)
реформизм ([1], s. 49)	reformismus ([2], s. 44)
самофинансирование ([1], s. 29)	samofinancování ([2], s. 28)
самоокупаемость ([1], s. 71)	rentabilita ([2], s. 63)
самоуправление ([1], s. 104)	samospráva ([2], s. 89)
-народа ([1], s. 108)	-samospráva lidu ([2], s. 94)
-народное с. ([34], s. 59)	-N

-общества ([25], s. 45)	-N
-социалистическое с. ([1], s. 30)	-socialistická samospráva ([2], s. 28)
-трудовых коллективов ([25], s. 68)	-N
самоуправленческие начала ([1], s. 82)	
...широкое внедрение самоуправленческих начал	...rozsáhlé uplatňování principů samosprávy ([2], s. 72)
самоуправляемые организации ([25], s. 56)	N
самоуправляющийся организм ([25], s. 56)	N
самоуправство ([25], s. 58)	N
сердцевина НПМ ([25], s. 31)	N
система	
-избирательная ([1], s. 113)	-volební systém ([2], s. 97)
-политическая ([1], s. 184)	-politické zřízení ([2], s. 158)
-самофинансирования ([7], s. 27)	-systém samofinancování ([8], s. 33)
-социально-политические с. ([1], s. 194)	-společenské a politické zřízení ([2], s. 166)
-управления ([1], s. 43)	-systém řízení ([2], s. 39)
-управленческие системы ([1], s. 111)	-systém řízení ([2], s. 96)
-хозрасчетных отношений ([25], s. 25)	-N
-хозяйствования ([1], s. 44)	-systém hospodaření ([2], s. 40)
-экономическая с. ([1], s. 232)	-hospodářský systém ([2], s. 198)
торможение	
-в развитии социалистической демократии ([1], s. 111)	-...začal zpomalovat rozvoj socialistické demokracie. ([2], s. 96)
-роста экономики ([1], s. 13)	-útlum růstu ekonomiky ([2], s. 15)
-механизм т. ([1], s. 111)	-brzdící mechanismus ([2], s. 96)
-механизм т. социально-экономического	-brzdící mechanismus sociálně ekonomického

развития ([1], s. 13)	rozvoje ([2], s. 14)
- социально-экономического роста ([1], s.43)	-zpomalení sociálně ekonomického růstu ([2], s. 39)
тормозные устройства ([1], s. 169)	brzdící mechanismy ([2], s. 146)
тормозящий	
-действие ([1], s. 43)	-brzdící účinek ([2], s. 39)
-факторы ([25], s. 24)	-N
тотальное господство ([29], s. 145)	N
унитарное государство ([34], s. 55)	N
ускорение ([1], s. 31)	urychlení ([2], s. 29)
-дать у. прогрессу общества [5], s. 198)	-vždy mohutně urychlovaly a urychlují rozvoj společnosti ([6], s. 209)
-интенсификации развития производства ([14], s. 9)	-N
-использования научных достижений в практике ([25], s. 24)	-N
-концепция у. ([1], s. 58)	-koncepce urychlení ([2], s. 52)
- механизм у. ([1], s. 60)	-mechanismus urychlení ([2], s. 53)
-общественного прогресса ([1], s. 110)	-urychlování společenského pokroku ([2], s. 95)
-перемен ([29], s. 144)	-N
-процесс у. ([1], s. 60)	-proces urychlení ([2], s. 54)
-развития ([7], s. 37)	-proces rozvoje ([8], s. 40)
-социально-экономического развития общества ([1], s. 30)	-urychlení sociálně ekonomického rozvoje společnosti ([2], s. 28)
-факторы у-я научного развития ([25], s. 25)	-N
-экономического и социального роста ([1], s. 4)	-urychlování hospodářského a sociálního růstu ([2], s. 6)
-экономического развития ([14], s. 10)	-N

ускоренное -развитие ([1], s. 43) -социально-экономическое развитие страны ([1], s. 191)	-urychlení rozvoje ([2], s. 39) -urychlení sociálního a hospodářského rozvoje země ([2], s. 164)
ускоритель -движения вперед ([15], s. 142)	-prostředek k urychlení postupu ([16], s. 152)
ускорить -движение страны ([3], s. 282) -научно-технический прогресс ([17], s. 275) -рост национального дохода ([17], s. 264) -темпы развития экономики ([3], s. 283) -ход интеграционного процесса ([1], s. 173)	-urychlili ... rozvoj ... země ([4], s. 296) -uraychlit vědeckotechnický pokrok ([18], s. 288) -urychlil růst národního důchodu ([18], s. 277) -urychlit tempo rozvoje ekonomiky ([4], s. 298) -urychlení integračního procesu ([2], s. 149)
ускорилося строительство жилья ([25], s. 6)	N
ускорять темпы развития общества ([3], s. 285)	tempo rozvoje společnosti je třeba urychlovat ([4], s. 299)
форсировать ...форсировали вовлечение в производство природных ресурсов...([1], s. 14) ...Очень скоро и по другой причине стало ясно, что не форсировать индустриализацию было нельзя. ([1], s. 31) ...о необходимости форсировать СОИ... ([1], s. 184)	...a urychleným zapojováním přírodních zdrojů do výroby... ([2], s. 15) Velmi brzy se ukázalo, že je nezbytně nutné urychlit industrializaci ještě z jiného důvodu. ([2], s. 33) ...že je nutné urychlit SDI... ([2], s. 222)
экономический	

-механизм ([1], s. 94)	-hospodářský mechanismus ([2], s. 85)
-политика ([1], s. 29)	-ekonomická politika ([2], s. 27)
-реформа ([1], s. 81)	-ekonomická reforma ([2], s. 72)
-система ([1], s. 29)...преобразования в экономической системе ...	-přeměn v hospodářském systému ([2], s. 27)
-стагнация ([1], s. 15)	-ekonomická stagnace ([2], s. 15)
-тупик ([1], s. 15) ...тянула в экономический тупик...	-vedla naši ekonomiku do slepé uličky ([2], s. 16)
-эксперимент ([1], s. 71)...как разворачивается важный для всей страны экономический эксперимент...	-jak se zde začíná rozvíjet celostátně důležitý experiment ([2], s. 63)
- эффективность ([1], s. 130)	-ekonomickou efektivností ([2], s. 111)
экстенсивный	
-ведение хозяйства ([24], s. 11)	-N
-методы роста ([17], s. 254)	-extenzivní metody růstu ([18], s. 267)
-формы наращивания производственных фондов ([1], s. 14)	-extenzivní způsoby zvětšování výrobních fondů ([2], s. 16)
эффективнее решать вопросы ([7], s. 38)	-efektivněji řešit otázky ([8], s. 41)
эффективно использовать ([7], s. 15)	-efektivně využívat ([8], s. 19)
эффективность	
-повышение э. хозяйства ([1], s. 23)	-zvýšení efektivnosti národního hospodářství ([2], s. 23)
-производства ([1], s. 13)	-efektivnost výroby ([2], s. 15)
эффективный	
-ведение хозяйства ([1], s. 29)	-efektivní hospodaření ([2], s. 28)
-меры по их выполнению ([3], s. 291)	-účinná opatření k jejich splnění ([4], s. 306)
-механизм ([1], s. 30)	-spolehlivý mechanismus ([2], s. 28)

-отдача ([3], s. 287)	-efekt ([4], s. 301)
-сеть объединений ([17], s. 272)	-efektivní síť sdružení ([18], s. 285)